

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄

ΙΟΥΝΙΟΣ 2007

ΕΚΤΑΚΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Εισηγήσεις

- 2 **Μουσεία και Νέοι: Προβληματισμοί πάνω σε ένα μεταβαλλόμενο τοπίο**
Στ. Γκότσης
- 4 **Εκπαιδευτικά προγράμματα και η διαχρονικότητα του πολιτισμού: Η νέα φυσιογνωμία του Μουσείου Μπενάκη**
Μ.-Χρ. Γιαννουλάτου
- 7 **Σχεδιασμός εκπαιδευτικών φακέλων και μουσειοσκευών: Η περίπτωση του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης**
Μ. Πλατή
- 10 **Η συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς: Η περίπτωση της Ακρόπολης**
Κ. Χατζηασλάνη - Ε. Καϊμάρα - Α. Λεοντή
- 13 **Προσεγγίζοντας τον αρχαίο κόσμο: Εκπαιδευτικές δραστηριότητες του Υπουργείου Πολιτισμού κατά τα έτη 1985-2005**
Στ. Χρυσουλάκη
- 14 **Εκπαιδευτικά προγράμματα για το Βυζάντιο (1989-2001)**
Δ. Ευγενίδου
- 16 **Εκπαιδευτικά προγράμματα για τον λαϊκό πολιτισμό**
Τ. Χατζηνικολάου
- 18 **Πολιτισμός και Περιβάλλον: Κοινή πορεία προς την ανάπτυξη συνείδησης ενεργού και υπεύθυνου πολίτη**
Π. Χραμπάνης
- 20 **Σύγχρονες προσεγγίσεις των επιστημονικών κέντρων στην ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων**
Δ. Λελίγκου
- 22 **Η προσέγγιση παιδικού και νεανικού κοινού από το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης**
Μ. Παπασωτηρίου - Μ. Τσέκου

ΗΜΕΡΙΔΑ «ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΝΕΟΙ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ»

Το Ελληνικό Τμήμα του ICOM, θέλοντας να προβάλλει, με την ευκαιρία του εορτασμού της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων 2006, το σημαντικό έργο που έχουν επιτελέσει οι διευθύνσεις του ΥΠ.ΠΟ, τα μουσεία και διάφοροι άλλοι φορείς στον τομέα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, διοργάνωσε στις 27 Μαΐου του 2006 Ημερίδα στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, με θέμα «Μουσεία και νέοι επισκέπτες». Χαιρετισμούς στην Ημερίδα απήθυναν ο κ. Χρ. Ζαχόπουλος, Γεν. Γραμματέας του Υπουργείου Πολιτισμού, ο κ. Δ. Κωνσταντίος, Διευθυντής του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου, και η κ. Τ. Χατζηνικολάου, Πρόεδρος του Ελληνικού Τμήματος του ICOM. Δέκα ομιλητές μίλησαν για τον σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και κατέγραψαν τους προβληματισμούς και τις εμπειρίες τους από τη μακρόχρονη δράση τους. Προβλήθηκαν επίσης δύο βίντεο, παραγωγές του ΥΠ.ΠΟ: «Στο φάσμα του χρόνου», ΥΠ.ΠΟ 2002, και «Ο πολιτισμός ως μέσον κοινωνικής ένταξης: Μια διαπολιτισμική προσέγγιση», ΥΠ.ΠΟ 1996.

Μουσεία και Νέοι: Προβληματισμοί πάνω σε ένα μεταβαλλόμενο τοπίο

Στ. Γκότσης

Υπεύθυνος του Γραφείου Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου

Η σημερινή ημερίδα, οργανωμένη στο πλαίσιο του φετινού εορτασμού της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων, είναι, πιστεύω, μια καλή αφορμή για να ξανασυζητήσουμε ζητήματα που λίγο ή πολύ απασχολούν όλους όσοι εμπλέκονται, τουλάχιστον επαγγελματικά, στη σχέση μουσείου και νέων επισκεπτών. Σε μια εισαγωγική παρέμβαση που επιχειρεί να κωδικοποιήσει πλευρές του σχετικού προβληματισμού, ελλοχεύει ασφαλώς ο κίνδυνος να επαναλάβει κανείς αναπόφευκτα κοινούς τόπους, παραβιάζοντας, όπως θα λέγαμε, «ανοικτές θύρες». Ακόμη κι έτσι, όμως, αξίζει νομίζω να το δοκιμάσουμε, μια που στην Ελλάδα σπανίζουν οι ευκαιρίες για ανάλογες συζητήσεις, παρά τη γενική, φαντάζομαι, συμφωνία πως χρειάζεται να πυκνώσουμε τις διαδικασίες διαλόγου και ανταλλαγής απόψεων.

Καθώς η σημερινή συζήτηση έχει και έναν κάπως απολογιστικό χαρακτήρα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για νεανικό κοινό στη χώρα μας, θα ήταν χρήσιμο να ξεκινήσουμε από αυτό ακριβώς το σημείο. Η ιστορία των οργανωμένων παρεμβάσεων από την πλευρά του μουσείου προς τους νεαρούς επισκέπτες, με τη μορφή τουλάχιστον των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, μετρά ήδη και στη χώρα μας κοντά 25 χρόνια. Ανάμεσά μας βρίσκονται μερικοί από τους πρωτεργάτες του χώρου στην Ελλάδα, συνάδελφοι που είχαν να δώσουν ποικίλες μάχες για πράγματα που σήμερα θεωρούνται από πολλούς δεδομένα και αυτονόητα.

Είχαν να αναμετρηθούν με την καχυποψία αρκετών ότι επιχειρούν να μετατρέψουν τα μουσεία από χώρους ακαδημαϊκής μελέτης και θαυμασμού έργων τέχνης, από χώρους ήσυχης περιδιάβασης ειδημόνων, φιλότεχνων, ή έστω τουριστών, σε θορυβώδεις παιδότοπους. Είχαν να αντιμετωπίσουν τα ειρωνικά σχόλια, ή ακόμη και τις λοιδορίες, συνάδελφων τους ότι εκχυδαίζουν με απαράδεκτο τρόπο τον επιστημονικό λόγο, ή ακόμη πως διακονούν μια «αρχαιολογία των rmpers»! Είχαν να επιχειρήσουν, χωρίς ουσιαστική υποστήριξη, τη μεταφορά και προσαρμογή στην ελληνική μουσειακή και εκπαιδευτική πραγματικότητα μοντέλων και παραδειγμάτων από χώρες με παράδοση στην εκπαιδευτική αξιοποίηση των μουσείων. Είχαν να πείσουν τμήματα έστω της εκπαιδευτικής κοινότητας για την αναγκαιότητα του μαθητικού κοινού να μετέχει σε θεματικά οργανωμένες και με σαφή στόχο ερμηνευτικές δράσεις, αντί των συνηθισμένων εξαντλητικών –και εξοντωτικών– ξεναγήσεων για παιδιά και νέους.

Με το πάθος και την ορμή του νεοφώτιστου, πειραματίστηκαν με

νέα επικοινωνιακά εργαλεία και καινοτόμες παιδαγωγικές μεθόδους, σχεδίασαν πρωτότυπα έντυπα εκπαιδευτικά υλικά, μουσειοσκευές και περιοδεύουσες εκπαιδευτικές εκθέσεις, υλοποίησαν δράσεις για οικογένειες, για ομάδες ΑΜΕΑ, για ενήλικες και για άλλες κατηγορίες επισκεπτών. Εργάστηκαν για να κατοχυρώσουν έναν διακριτό ρόλο στους μουσειακούς οργανισμούς, για να ανοίξουν θεσμικούς διαύλους επικοινωνίας με την εκπαιδευτική κοινότητα, για να χτίσουν από το μηδέν θεσμούς, όπως το Σεμινάριο «Μουσείο-Σχολείο». Και, το δυσκολότερο αλλά σημαντικότερο όλων, έδωσαν μάχες για να αλλάξουν νοοτροπίες που επέμεναν –και επιμένουν συχνά μέχρι σήμερα– στην αναπαραγωγή του δίπολου: παραδοσιακό μουσείο-στείρος διδακτισμός. Όλα αυτά με πενιχρή έως ανύπαρκτη χρηματοδότηση, με επισφαλή συχνά εργασιακή σχέση, με αντιστάσεις και προσκόμματα πολύ συχνά ανυπέβλητα, αλλά και νέους συμμάχους τόσο μέσα από τη μουσειακή όσο και την εκπαιδευτική κοινότητα.

Ασφαλώς, στην πολύχρονη αυτή διαδρομή απόψεις τροποποιήθηκαν, μοντέλα αναθεωρήθηκαν, αδυναμίες επισημάνθηκαν, διαφωνίες ανέκυψαν, λογικές διασταυρώθηκαν, στοιχήματα κερδήθηκαν ή χάθηκαν. Πιστεύω πως σήμερα πια είναι η ώρα η ιστορία αυτή να γραφτεί, να αποτιμηθεί, να αξιολογηθεί με νηφαλιότητα τόσο από τους πρωταγωνιστές της όσο και από τους νεότερους. Η εμπειρία της 25ετούς αυτής περιπέτειας, που λίγο πολύ διαμόρφωσε τα χαρακτηριστικά του ελληνικού μοντέλου στον χώρο των μουσειακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, χρειάζεται να κεφαλαιοποιηθεί, όχι για να αποτίσουμε φόρο τιμής στους πρωτεργάτες –ούτε το ζήτησαν άλλωστε ούτε το έχουν ανάγκη–, αλλά για να αποκτήσουμε ένα ακόμη χρήσιμο εργαλείο στον σχεδιασμό των μελλοντικών μας δράσεων. Γιατί απλούστατα είναι αδιανόητο να επιχειρούμε να παρέμβουμε σε μια πραγματικότητα που αγνοούμε, τόσο την ίδια όσο και τις συνθήκες που τη διαμόρφωσαν, γιατί είναι αδιέξοδο να ξεκινούμε κάθε φορά από την αρχή επαναλαμβάνοντας μοιραία τα ίδια βήματα μα και τα ίδια λάθη. Αυτή είναι και η πρώτη επισημάνση που ήθελα να κάνω σήμερα.

Η δεύτερη επισημάνση σχετίζεται άμεσα με την πρώτη. Νομίζω πως μια έστω και απλή καταγραφή του σημερινού χάρτη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην Ελλάδα θα έδειχνε ανάγλυφα το μεγαλύτερο, κατά τη γνώμη μου, στοιχείο που χάθηκε την προηγούμενη περίοδο: δεν έγινε εφικτή η διάχυση και ο πολλαπλασιασμός των ερμηνευτικών εκπαιδευτικών δράσεων. Τα περισσότερα δημόσια αρχαιολογικά αλλά και άλλα μουσεία της χώρας δεν προσφέρουν σε σταθερή βάση οργανωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα –έστω και συμβατικού τύπου και περιεχομένου– για σχολικές ομάδες ή άλλες κατηγορίες επισκεπτών. Ελάχιστα μουσεία διαθέτουν οργανωμένα τμήματα ή γραφεία εκπαιδευτικών προγραμμάτων που να ασχολούνται αποκλειστικά με τον σχεδιασμό και την υλοποίηση σχετικών δράσεων. Ακόμη χειρότερα, η πλειονότητα

των περιφερειακών υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού που στο παρελθόν είχαν να επιδείξουν, έστω και σποραδικά ή επετειακά, πολύ ενδιαφέρουσες και δημοφιλείς στο νεανικό κοινό δράσεις, μοιάζουν τα τελευταία χρόνια να τις έχουν αφαιρέσει εντελώς από τον προγραμματισμό τους. Συνακόλουθα, χαλαρές εξακολουθούν να παραμένουν και οι σχέσεις των μουσείων με την εκπαιδευτική κοινότητα. Αν και συνεχίζονται οι φιλότιμες προσπάθειες από φορείς και πρόσωπα και από τις δύο πλευρές, οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί συνεχίζουν να αγνοούν βασικά στοιχεία για την αποτελεσματική εκπαιδευτική αξιοποίηση των μουσειακών χώρων.

Ασφαλώς, η υπέρβαση της κατάστασης που περιγράφουμε δεν μπορεί πλέον να επαφίεται στο φιλότιμο, τις αποσπασματικές πρωτοβουλίες, τις εμπνεύσεις και τα οράματα μεμονωμένων ή και περισσότερων «φωτισμένων» υπαλλήλων, εξειδικευμένων στελεχών, διευθυντών μουσείων, εφόρων, γενικών γραμματέων ή και υπουργών. Όχι γιατί απουσιάζουν, κάθε άλλο. Στην παρουσία τους, άλλωστε, οφείλουμε σε μεγάλο βαθμό πολλά από τα θετικά βήματα που έχουν μέχρι σήμερα γίνει. Ωστόσο, δεν μπορεί παρά να καταγραφεί σήμερα πια η έλλειψη μακρόπνοου σχεδιασμού και συνέχειας. Ας θυμηθούμε κάποιες από τις γνωστότερες στον χώρο μας πρωτοβουλίες, όπως τα Εκπαιδευτικά Πολιτιστικά Δίκτυα ή ακόμη και το Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ - Εκπαίδευση και Πολιτισμός, που αποδείχθηκαν θνησιγενή, ή αφέθηκαν να καρκινοβατούν. Αν προσθέσουμε ακόμη και θεσμικές μεταρρυθμίσεις που παραμένουν ως τώρα στα χαρτιά, είναι προφανές πως, ανεξάρτητα από τις κατά καιρούς εξαγγελίες, απουσιάζει μια συνολική μουσειακή πολιτική που να εστιάζει στην αξιοποίηση του μουσειακού πλούτου της χώρας για την υποστήριξη της κριτικής γνώσης, μέσα από σχεδιασμένες παρεμβάσεις μετατροπής των μουσείων σε ζωντανούς χώρους προβληματισμού, ουσιαστικής μάθησης, ψυχαγωγίας και δημιουργίας για τους νεαρούς, και όχι μόνον, επισκέπτες.

Με αυτή την παρατήρηση, την απουσία δηλαδή συνολικής μουσειακής πολιτικής με τα χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν, αλλά και τις ευθύνες των επαγγελματιών των μουσείων, σχετίζεται η τρίτη επισήμανση. Αφορά τα ίδια τα μουσεία, τον έναν πόλο στο δίπολο που μας απασχολεί –Μουσείο και νεαροί επισκέπτες– και ειδικότερα τις μουσειολογικές-εκθεσιακές τους προτάσεις, ανεξάρτητα από το αν παράλληλα σχεδιάζουν και ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα για το νεανικό κοινό. Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς πως ίσως η εφήμερη, ας ελπίσουμε, ύφεση, ή έστω στασιμότητα, στον σχεδιασμό και την υλοποίηση ερμηνευτικών εκπαιδευτικών δράσεων για το νεανικό κοινό να σχετίζεται με το ότι αποκτήσαμε επιτέλους στη χώρα μας μουσεία με εκθέσεις περισσότερο ελκυστικές και εύληπτες για μικρούς και μεγάλους, μουσεία που προτείνουν ενδιαφέρουσες και προκλητικές ερμηνευτικές αναγνώσεις του παρελθόντος, μουσεία που ανατρέπουν κατεστημένες αντιλήψεις προσφέροντας ταυτόχρονα τα κατάλληλα εργαλεία

για την κατανόηση των εκθεμάτων, μουσεία που προβάλλουν νέα ή επίκαιρα θέματα αναδιατάσσοντας τις συλλογές τους, μουσεία που αναστοχάζονται και εκθέτουν δημόσια τους προβληματισμούς τους, μουσεία που επιχειρούν να χαράξουν νέους δρόμους αμφίδρομης επικοινωνίας με τις ποικίλες κατηγορίες επισκεπτών. Φοβούμαι πως στην ελληνική περίπτωση δεν πρόκειται περί αυτού.

Όσοι εμπλεκόμαστε και στην Ελλάδα με το νεανικό κοινό του μουσείου είχαμε σποραδικά τη δυνατότητα –όπου και όταν μας δόθηκε– να υιοθετήσουμε τον ρόλο του «συνηγόρου του κοινού», όπως εύστοχα έχει χαρακτηριστεί. Να επιχειρήσουμε δηλαδή, με βάση τις γνώσεις και την εμπειρία μας από την καθημερινή επαφή μας με τους επισκέπτες, μικρούς και μεγάλους, να πείσουμε διευθυντές μουσείων, επιμελητές και αρχιτέκτονες εκθέσεων για την αναγκαιότητα να λαμβάνεται υπόψη στον σχεδιασμό μουσειακών εκθέσεων και το νεανικό, αλλά και το λεγόμενο ευρύ κοινό, τόσο στους στόχους, στη δομή και το περιεχόμενο των εκθέσεων όσο και στα συνοδευτικά κείμενα, τις λεζάντες, το εποπτικό υλικό, το μέγεθος των γραμμάτων, τον φωτισμό, την οργάνωση του χώρου. Άλλες φορές πετύχαμε κάποιες βελτιώσεις, περιφερειακού μάλλον χαρακτήρα, άλλες πάλι όχι. Σε γενικές γραμμές πάντως –και οι εξαιρέσεις, όπως πάντα, επιβεβαιώνουν τον κανόνα– φαίνεται να κυριαρχούν ακόμη αντιλήψεις που θέλουν τα μουσεία της χώρας, τουλάχιστον τα αρχαιολογικά, να συνεχίζουν –ίσως με κάπως πιο εκσυγχρονισμένη και εξωραϊσμένη μορφή– να αφηγούνται ένα εύπεπτο, ένδοξο και αδιάπτωτο εθνικό παρελθόν, τοποθετημένο στο γνωστό υψηλό βάθρο του θαυμασμού και του αισθητισμού. Ωστόσο, καθώς όλοι πια επικαλούνται τον «παιδευτικό» και επικοινωνιακό χαρακτήρα του μουσείου, τα ερωτήματα επανέρχονται με αυξανόμενη ένταση: Πώς αντιλαμβάνεται το ελληνικό μουσείο τη μάθηση και την επικοινωνία, υπό το φως μάλιστα των σύγχρονων προβληματισμών στον χώρο της γνωστικής ψυχολογίας; Με ποιους τρόπους επιλέγει –αν επιλέγει– να συναντηθεί γόνιμα με τις αναζητήσεις και τις προσδοκίες των επισκεπτών και των εν δυνάμει επισκεπτών του; Περιλαμβάνεται ή όχι το νεανικό κοινό στους τελευταίους και, αν ναι, ποια ειδική μέριμνα λαμβάνεται γι' αυτό; Οι πιθανές απαντήσεις μάλλον απέχουν αρκετά από τους αντίστοιχους προβληματισμούς που αναπτύσσονται διεθνώς τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και στο επίπεδο της μουσειακής πράξης.

Το σημείο αυτό μας φέρνει και στην τέταρτη επισήμανση που σχετίζεται με τους νέους, τον δεύτερο πόλο στο δίπολο της σημερινής μας συζήτησης. Νομίζω ότι στο θέμα αυτό υπάρχει μια εγγενής δυσκολία που προκύπτει από τον αποκρυσταλλωτικό στη γενικότητά του όρο «νέοι». Ακόμη και αν συμφωνήσουμε πως οι νέοι αποτελούν μια κοινωνική κατηγορία που ενοποιείται με βάση τα ηλικιακά χαρακτηριστικά, αλλά και από το γεγονός ότι βρίσκεται σε διαδικασία διαμόρφωσης των αντιλήψεών της για το παρελθόν

και τον κόσμο που μας περιβάλλει στο παρόν, δεν μπορούμε παρά να δεχτούμε πως συναπαρτίζεται από επιμέρους ομαδοποιήσεις. Πόση σχέση έχουν άραγε οι αγωνίες και ανησυχίες των νέων των δυτικών προαστίων της Αθήνας ή των υποβαθμισμένων γειτονιών του Πειραιά και των άλλων μεγάλων αστικών κέντρων με τις αντίστοιχες των συνομηλικών τους στα νότια ή βόρεια προάστια; Πόσο μοιάζουν οι προβληματισμοί και οι εμπειρίες των παιδιών της περιφέρειας με αυτούς των παιδιών της Αθήνας ή της Θεσσαλονίκης; Πώς ακριβώς αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους στην ελληνική πραγματικότητα οι χιλιάδες πια νέοι, παιδιά μεταναστών και οικονομικών προσφύγων, που αναζητούν ένα καλύτερο μέλλον στη χώρα όπου συχνά γεννήθηκαν και μεγαλώνουν; Πώς διαμορφώνονται οι πολλαπλές νεανικές κουλτούρες και μέσα από ποια διαδικασία συγκροτούνται σήμερα οι ταυτότητες σε έναν ολοένα μεταλλασσόμενο και ρευστό κόσμο; Πόσο επηρεάζονται οι σημερινοί νέοι από τα προβαλλόμενα πρότυπα ή από τη χρήση νέων τεχνολογιών, που ακόμη οι περισσότεροι αντιμετωπίζουμε με επιφυλακτικότητα; Είναι μερικά μόνον από τα ερωτήματα που το μουσείο οφείλει να σταθμίσει, αν πράγματι επιθυμεί να επικοινωνήσει ουσιαστικά με το νεανικό κοινό, ένα κοινό που συχνά χαρακτηρίζεται δύσκολο, ακριβώς γιατί είναι πολύπλοκο και αντιφατικό, απαιτητικό κι απρόβλεπτο και, επιπλέον, μοιάζει να βαριέται εύκολα. Η πρόκληση για όλους μας είναι προφανής. Και μια τελευταία επισήμανση που σχετίζεται με μια χρόνια αδυναμία του χώρου μας και την οποία υπαινίχθηκα και στην αρχή αυτής

της παρουσίασης. Νομίζω ότι σήμερα πια, περισσότερο ώριμοι και έμπειροι συνολικά, θα άξιζε να πυκνώσουμε και να βαθύνουμε τον μεταξύ μας διάλογο για όλα τα θέματα που μας απασχολούν, ενεργοποιώντας τους υπάρχοντες διαύλους επικοινωνίας, ή ακόμη και δημιουργώντας νέους. Θεωρώ ότι μέσα από μια τέτοια διαδικασία κριτικών και αυτοκριτικών προσεγγίσεων έχουμε όλοι να μάθουμε πολλά, επιχειρώντας να αποσαφηνίσουμε τις συγκλίνοσες ή και τις αποκλίνοσες απόψεις μας, ανατροφοδοτούμενοι, παράλληλα, εκ νέου με ιδέες, γνώσεις και προβληματισμούς που προέρχονται από διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους. Ένας ανοιχτός, ειλικρινής και ουσιαστικός διάλογος θα μας επιτρέψει να επανεξετάσουμε τα θεωρητικά και άλλα εργαλεία μας, θα μας βοηθήσει να συναντηθούμε με θεωρητικές και ερευνητικές αναζητήσεις που κυκλοφορούν πλέον και στα ελληνικά πανεπιστήμια, όπου με τον έναν ή τον άλλον τρόπο βρίσκει σταδιακά τη θέση της η μουσειολογία και η μουσειοπαιδαγωγική. Θα συμβάλει, τέλος, στην ομαλότερη ένταξη στον επαγγελματικό μας χώρο νεότερων συναδέλφων, που αργά ή γρήγορα θα κληθούν να παραλάβουν τη σκυτάλη από τους παλαιότερους. Με άλλα λόγια, θα ανανεώσει τη σκέψη, τον λόγο και τη δράση μας, σε μια εποχή που το αίτημα για ένα ζωντανό, δημοκρατικό και ανοιχτό σε όλους μουσείο, για ένα μουσείο που να συμβάλλει στην οικοδόμηση της κριτικής γνώσης και την κατανόηση και ερμηνεία του κόσμου, παραμένει δραματικά επίκαιρο. Ελπίζω η σημερινή ημερίδα να αποτελέσει το έναυσμα για την έναρξη μιας τέτοιας διαδικασίας.

Εκπαιδευτικά προγράμματα και η διαχρονικότητα του πολιτισμού: Η νέα φυσιογνωμία του Μουσείου Μπενάκη

Μ.- Χρ. Γιαννουλάτου

Υπεύθυνη Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Μουσείου Μπενάκη

Είναι αναπόφευκτο, όταν μιλά κανείς για την εκπαιδευτική δράση ενός μουσείου, να προβληματίζεται μπρος στις παραμέτρους που καθορίζουν την κοινωνική αποστολή αυτών των ιδρυμάτων. Η ύπαρξη άλλωστε των μουσείων, που κύριο έργο τους είναι η προστασία και η ανάδειξη των τεκμηρίων του πολιτισμού σε ένα οργανωμένο πλαίσιο, έχει ως φυσικό επακόλουθο την άμεση σχέση των πνευματικών αυτών πυρήνων με τις κοινωνίες από τις οποίες προήλθαν και με τις οποίες καλούνται, από την πρώτη μέρα της λειτουργίας τους, να επικοινωνούν. Μουσείο εσωστρεφές και χωρίς επισκέπτες καταντά μαυσωλείο χωρίς ψυχή. Μπορούμε, κατ' επέ-

κταση, να θεωρήσουμε σημαντική και θεμελιώδη την παιδευτική δυνατότητα των μουσείων.

Το καλοκαίρι του 2000 το Μουσείο Μπενάκη άνοιξε και πάλι τις πόρτες του στο κοινό ύστερα από μια περίοδο οκτώ περίπου ετών, στη διάρκεια των οποίων έγινε επέκταση του κτηρίου και αναδιοργανώθηκε η εσωτερική δομή του. Στην οδό Κουμπάρη το ιστορικό νεοκλασικό μέγαρο συνδέεται πια με ένα νέο πολυώροφο κτήριο, όπου εκτίθενται οι ελληνικές συλλογές με τέτοιο τρόπο ώστε να παρουσιάζεται η αδιάσπαστη συνέχεια του ελληνικού πολιτισμού. Τα εκθέματα του μουσείου συνοδεύουν τους επισκέπτες σ' ένα συναρπαστικό ταξίδι από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι σήμερα. Τον Σεπτέμβριο του 1997, στην πρώτη παρουσίαση των νέων μουσειακών χώρων, με άδειες ακόμη τις προθήκες, δόθηκε, ταυτόχρονα με τη σύγχρονη μουσειολογική άποψη, το στίγμα της νέας πολιτικής του μουσείου απέναντι σε συνεργασίες και πολιτιστικές ανταλλαγές. Το αθηναϊκό κοινό είχε την ευκαιρία να θαυμάσει θησαυρούς από τη Μονή της Αγίας Αικατερίνης στο Όρος Σινά, στο πρώτο τους ταξίδι εκτός αιγυπτιακών συνόρων. Πέρα από αυτό, η σημαντικότερη αυτή έκθεση εδραίωσε μια σταθερή και γόνιμη

συνεργασία με ένα από τα μεγαλύτερα μουσεία στον κόσμο, το Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης.

Το πολιτιστικό αυτό γεγονός υπήρξε για τα εκπαιδευτικά προγράμματα του μουσείου η πρώτη μεγάλη πρόκληση στη νέα αυτή εποχή του ιδρύματος. Μαθητές από σχολεία της Αττικής –και όχι μόνον– έγιναν δεκτοί στον καινούργιο, ειδικά σχεδιασμένο χώρο για τις περιοδικές εκθέσεις και παρακολούθησαν εκπαιδευτικό πρόγραμμα με βάση το σχετικό έντυπο που εκδόθηκε για να υποστηρίξει παιδαγωγικά την έκθεση.

Στο διάστημα που ακολούθησε, και μέχρι τα επίσημα εγκαίνια, σχεδιάστηκαν τα προγράμματα που αφορούσαν τον «ελληνικό κορμό» των μόνιμων συλλογών, που για λόγους πρακτικούς οργανώθηκε γύρω από πέντε ομάδες αντικειμένων: τα αρχαία, τα βυζαντινά, τα νεοελληνικά, τα ιστορικά κειμήλια, τα ζωγραφικά και χαρακτηριστικά έργα. Για όλες τις παραπάνω ενότητες εκδόθηκαν φάκελοι με καρτέλες που επιχειρούσαν να προσεγγίσουν τα επιμέρους θέματα από πολλές πλευρές: καθημερινή ζωή, θρησκεία και ήρωες, τεχνικές και υλικά, τεχνοτροπίες, τεχνίτες, καλλιτέχνες και έργα. Ακολουθώντας μια ομοιόμορφη αισθητική, επεδίωκαν να ανασυνθέσουν ψηφίδα-ψηφίδα το διαχρονικό πρόσωπο των συλλογών. Ως απαραίτητο συμπλήρωμα του κάθε θέματος δημιουργήθηκε ένα υλικό προετοιμασίας με διαφάνειες και συνοδευτικά κείμενα, που στην πραγματικότητα αποτελεί ένα γενικό πλαίσιο για την κάθε ενότητα. Μέσα στον ευρύτερο χώρο της κάθε εποχής, οι νεαροί επισκέπτες εντάσσουν με ευκολία τα αντικείμενα που ανακαλύπτουν κατά την επαφή τους με το ίδιο το μουσειακό περιβάλλον.

Ο ολοκαίνουργιος ιδιαίτερος χώρος που προβλεπόταν για τα ανανεωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα προσέφερε σε όλους εμάς που τα υποστηρίζουμε πολλές διαφορετικές δυνατότητες για την υλοποίηση των επιδιώξεών μας.

Ήταν αναμενόμενο ότι ύστερα από τη μακρόχρονη διακοπή των προγραμμάτων στο κεντρικό κτήριο, η ζήτηση θα ήταν μεγάλη, σχεδόν πιεστική. Έτσι, η από παλιά διατυπωμένη άποψη για έναν τύπο εκπαιδευτικής επίσκεψης που θα είχε τα πλεονεκτήματα της οργανωμένης από το μουσείο παρουσίασης, χωρίς όμως να απαιτεί τη συνεχή φυσική παρουσία των συνεργατών του, φάνηκε μια αναγκαιότητα για το παιδαγωγικό μέλλον του ιδρύματος. Ακολουθώντας την εναλλακτική οδό των εκπαιδευτικών επισκέψεων, σε αντιδιαστολή προς τα παραδοσιακά προγράμματα που εκ των πραγμάτων είναι περιορισμένα, οι εκπαιδευτικοί που επισκέπτονται το μουσείο έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα σε πολλά θέματα που μπορούν να συνδυάζονται και να αλληλοσυμπληρώνονται. Για το ίδιο το Τμήμα, οι πολλαπλές παιδαγωγικές δράσεις που φιλοδοξεί να προτείνει δεν εμποδίζονται πια από τους αυστηρούς περιορισμούς των αριθμών. Ενδεικτικοί είναι οι απολογισμοί, που καταμετρούν κάθε χρόνο σταθερά περίπου 30.000 νεαρούς επισκέπτες. Δύο φορές τον χρόνο, στις 15 Σεπτεμβρίου

και στις 15 Ιανουαρίου, οι τηλεφωνικές γραμμές του μουσείου υπερθερμαίνονται από τις πολυάριθμες κλήσεις που δέχονται από σχολεία για κρατήσεις θέσεων. Χάρη στις εκπαιδευτικές επισκέψεις, οι περισσότεροι συνομιλητές μας όχι απλά βρίσκουν μια ικανοποιητική λύση στο αίτημά τους να επισκεφθούν με μία τάξη το μουσείο, αλλά και επιτυγχάνουν να προσαρμόσουν την επίσκεψη αυτή στις ιδιαίτερες ανάγκες της ομάδας τους. Για την καλύτερη ενημέρωση των εκπαιδευτικών που επιλέγουν αυτό τον πιο ευέλικτο τρόπο, οργανώθηκαν ειδικές ξεναγήσεις σε προκαθορισμένες Πέμπτες. Στη διάρκεια των δίωρων αυτών απογευματινών σεμιναρίων εξοικειώνονται με τις συλλογές του μουσείου που πρόκειται να επισκεφθούν και συζητούν απόψεις, εμπειρίες και παιδαγωγικές μεθόδους με τους συνεργάτες του Τμήματος. Οι «Πέμπτες των εκπαιδευτικών», όπως τις αποκαλούμε μεταξύ μας, άνοιξαν έναν καινούργιο ορίζοντα για το μουσείο και διεύρυναν τους παιδαγωγικούς του στόχους. Απευθυνόμενοι πλέον όχι μόνο στα παιδιά, αλλά και στους δασκάλους τους, νιώσαμε πιο αισιόδοξοι για την αποτελεσματικότητα των προσπαθειών μας.

Δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στη συνεργασία μας με τον εκπαιδευτικό κόσμο, εμπλουτίσαμε τις μουσειοσκευές, προβάλλοντας με τον εναλλακτικό αυτό τρόπο τον πλούτο του μουσείου. Δανειστικό επίσης υλικό, σε μορφή φακέλου, μικρής βαλίτσας, ή ακόμη και διαφάνειες με επεξηγηματικά σχόλια, μας επέτρεψε να συμπεριλάβουμε διαχρονικές προσεγγίσεις, όπως το υλικό προετοιμασίας για την ενότητα «Τέχνη και περιηγητές - Από τον 19ο στον 21ό αιώνα», και για ειδικά θέματα, όπως ο Αγώνας της Ανεξαρτησίας μέσα από τα εικαστικά έργα του μουσείου, η φωτογράφος Βούλα Παπαϊωάννου, ή η «Νέκυια» του Μπότσογλου, με αφορμή την αντίστοιχη περιοδική έκθεση.

Ξεχωριστή θέση στα ημερολόγια μας καταλαμβάνουν οι ομάδες επισκεπτών με ειδικές ανάγκες, που γίνονται δεκτές κατά προτεραιότητα. Στα χρόνια που ακολούθησαν την επανέκθεση των μουσειακών συλλογών, συνεργαστήκαμε πιο συστηματικά με παιδιά και νέους με προβλήματα κινητικά, νοητικά ή ψυχικά, όρασης και ακοής. Ζήσαμε δυνατές εμπειρίες υποδεχόμενοι νέους από μονάδες απεξάρτησης, δοκιμάζοντας μαζί τους τη θεραπευτική χαρά της τέχνης.

Για τα παιδιά και τους νέους που μας επισκέπτονται με πρωτοβουλία δική τους, ή της οικογένειάς τους, οργανώθηκαν εκπαιδευτικές μέρες, σε Σαββατοκύριακα ή στις σχολικές διακοπές, ώστε να έχουν κι αυτοί την ευκαιρία να γνωρίσουν το μουσείο και να λάβουν μέρος στις εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται. Παράδοση και έθιμα της κάθε εποχής του χρόνου, κατασκευές με πρωτόγνωρες τεχνικές, μουσική και θεατρικό παιχνίδι έγιναν το δημιουργικό όσο και ψυχαγωγικό επιστέγασμα των επισκέψεών τους. Χριστούγεννα και χαρακτηριστικοί άγγελοι, καλικάντζαροι και μεταμφιέσεις, μάσκες για μπούλες και γιανίτσαρους, χαρταετοί σε ανοιξιότικα τοπία, αναστά-

σιμοι Λάζαροι. Κυριακές με παραμύθια στον γοητευτικό χώρο των ξυλόγλυπτων οντάδων από τη βόρεια Ελλάδα. Με φωτεινά γράμματα έμεινε στη μνήμη μας η καταπληκτική μέρα που περάσαμε με τα παιδιά από το Κέντρο Προσωρινής Διαμονής Αλλοδαπών Λαυρίου όταν, με αφορμή μια επίσκεψη στην αρχαία συλλογή, ζωντανέψαμε τους θεούς του Ολύμπου.

Οι επισκέψεις μεμονωμένων παιδιών μάς επέτρεψαν επίσης να δοκιμάσουμε μια καινούργια για μας ιδέα: τους κύκλους μαθημάτων που επιτρέπουν μια συστηματικότερη ενασχόληση με κάποια θέματα και δίνουν πιο ολοκληρωμένα αποτελέσματα. Σήμερα, οι κύκλοι της ζωγραφικής είναι πια ένας θεσμός που έχει το δικό του ένθερμο κοινό, ενώ κατά περιόδους έχουν λειτουργήσει σειρές μαθημάτων με θέμα την κατασκευή κούκλας και το κουκλοθέατρο. Πιστοί συμπαραστάτες σε όλα τα εργαστήρια οι συνεργάτες μας εικαστικοί, η Έφη Μπαρτσώτα και η Μαρία Σωινιέ, καθώς και η χαράκτρια Έφη Ροδοπούλου.

Δεν είναι λίγες οι φορές που στα προγράμματά μας επιδιώκουμε να «φωτίσουμε» τις αθέατες μα τόσο ζωτικές πτυχές ενός σύνθετου οργανισμού, όπως είναι σήμερα το Μουσείο Μπενάκη. Η συντήρηση των έργων και τα αρχεία είναι ίσως τα πιο αγαπημένα θέματα γι' αυτές τις παρεκκλίσεις από την επισιμότητα των εκτεθειμένων συλλογών. Φέτος, με πολύ κέφι και με τη βοήθεια της φωτογράφου Ίριδας Γελεκλίδου προτείναμε σε παιδιά από 8 έως 12 ετών ένα ταξίδι στον κόσμο της φωτογραφίας, εκμεταλλευόμενοι το πλουσιότατο υλικό του Φωτογραφικού Αρχείου του ιδρύματος.

Παράλληλα, όλα αυτά τα χρόνια λειτούργησαν σεμινάρια και εργαστήρια για ενήλικες, στα οποία οι μαθητές διδάσκονται, πάντα σε σχέση με τα εκθέματα του μουσείου, παραδοσιακές τεχνικές, διασώζοντας μια γνώση που κινδυνεύει να ξεχαστεί.

Στο μεταξύ το μουσείο συνέχιζε μια δυναμική πορεία προς την ολοκλήρωση της νέας του ταυτότητας. Το καλοκαίρι του 2004 εγκαινιάστηκε στον Κεραμεικό το Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης. Η φιλοσοφία των προγραμμάτων μας προέβλεπε την υποστήριξη κάθε μουσειακής μονάδας και, συνεπώς, στο νεοκλασικό συγκρότημα του νέου παραρτήματος οργανώθηκε από την αρχή ένα γραφείο για την υποδοχή των εκπαιδευτικών και των νεαρών επισκεπτών, ενώ παράλληλα εκδόθηκε υλικό για να πλαισιώσει και αυτές τις εκπαιδευτικές εξορμήσεις. Το Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης μάς επέτρεψε –κι αυτό στις μέρες μας αποκτά μεγάλη αξία– να συνοδεύσουμε τα παιδιά σε διαφορετικές διαδρομές σ' έναν κόσμο διαφορετικό από τον δικό τους.

Τον Δεκέμβριο του 2004 προστέθηκε επίσημα στον ιστό του μουσείου ένα νέο πολιτιστικό κέντρο, στον αριθμό 138 της οδού Πειραιώς. Χωρίς μόνιμα εκθέματα, με μια τεράστια χωρητικότητα για πολλές παράλληλες περιοδικές εκθέσεις, ήρθε να κάνει τη θεματική παλέτα του Μουσείου Μπενάκη σχεδόν ανεξάντλητη.

Αν στις εκδηλώσεις που φιλοξενεί το νέο κτήριο της Πειραιώς προσθέσει κανείς τα συνεχώς εναλλασσόμενα θέματα που παρουσιάζονται

στο κεντρικό μουσείο, θα αποκτήσει μια καλή ιδέα για την ποικιλία των προτάσεων με τις οποίες σήμερα τα εκπαιδευτικά προγράμματα του μουσείου μπορούν να προσελκύσουν τα παιδιά και τους νέους. Ισάριθμες υπήρξαν και για μας οι προκλήσεις, αλλά και οι δυσκολίες που συνεπάγονται. Σιγά-σιγά συνειδητοποιήσαμε ότι οι πέντε αρχικές συμβατικές θεματικές έμοιαζαν φτωχές και σίγουρα δεν επαρκούσαν για τέτοια και τόσα άλματα στον χώρο και τον χρόνο.

Διαπιστώσαμε ότι από τον μεγάλο αριθμό των θεμάτων, που τελικά ήταν αντιστρόφως ανάλογος από τις ώρες μιας κανονικής ημέρας, έπρεπε να κάνουμε κι εμείς τις επιλογές μας. Βάλαμε γνώμονα όχι τόσο τη σημασία της κάθε έκθεσης όσο τις εκπαιδευτικές δυνατότητες που κάθε φορά μάς προσέφερε. Οι αφορμές για έρευνα σε ανεξερεύνητα πεδία ήταν σε κάθε περίπτωση ένας πειρασμός που δεν μπορούσαμε εύκολα να αγνοήσουμε. Πρακτικά ζητήματα, όπως η μικρή ή η μεγαλύτερη διάρκεια μιας παρουσίασης, συνέβαλαν κι αυτά στις αποφάσεις που πήραμε.

Μια σύντομη αναδρομή κρίνεται αναγκαία για να θυμίσουμε μερικές ξεχωριστές στιγμές. Από τον Οκτώβριο του 2000 έως τον Ιανουάριο του 2001, στο κεντρικό κτήριο φιλοξενήθηκε η έκθεση «Μήτηρ Θεού. Απεικονίσεις της Παναγίας στη βυζαντινή τέχνη», με έργα που ταξίδεψαν από θρησκευτικά κέντρα και μεγάλα μουσεία του κόσμου. Την επισκέφθηκαν περισσότεροι από 5.000 μαθητές, οι οποίοι δεν προέρχονταν μόνον από σχολεία της Αττικής. Θα αναφερθώ χαρακτηριστικά στην περίπτωση του σχολείου από το Γεράκι Λακωνίας, που ήρθε αυθημερόν για τον σκοπό αυτό.

Τα Χριστούγεννα του 2001 παρουσιάστηκε η έκθεση «Δημήτρης Πικιώνης. Η αρχιτεκτονική της Χίου», που μας έδωσε την ευκαιρία να ασχοληθούμε στα εκπαιδευτικά προγράμματα με τον σπουδαίο αυτόν Έλληνα αρχιτέκτονα, αλλά και με την αρχιτεκτονική γενικότερα ως τέχνη.

Οι φωτογραφικές εκθέσεις, όπως αυτές για το έργο των φωτογράφων Κ. Μπαλάφα (Φεβρουάριος του 2003) και Ν. Τομπάζη (Μάιος του 2005), έγιναν αφορμή να ενταχθεί και η φωτογραφία στα εκπαιδευτικά προγράμματα. Με την ευκαιρία της έκθεσης του Ν. Τομπάζη οργανώθηκε και το εργαστήρι «Ζωγραφίζοντας με το φως», που έγινε η απαρχή των φωτογραφικών μας προτάσεων για νεαρούς επισκέπτες.

Χάρη στο αφιέρωμα «Γιάννης Α. Παπαϊωάννου. Ο συνθέτης, ο δάσκαλος - Αναζήτηση και πρωτοπορία», ασχοληθήκαμε και με τη μουσική και δημιουργήσαμε, σε συνεργασία με τη μουσικό Ελένη Σταμπολή, το «Μουσικό κουτί», ένα υλικό που εξακολουθούμε, ξεπερνώντας τα όρια της έκθεσης, να δανείζουμε στα σχολεία.

Για να παρουσιάσουμε στα παιδιά τα χαρακτηριστικά του Rembrandt, που ταξίδεψαν τον Οκτώβριο του 2004 από την Ολλανδία, χρειάστηκε να εμβαθύνουμε στο έργο ενός από τους πραγματικά μεγάλους στην ιστορία της τέχνης και να περπατήσουμε στα δύσκολα μονοπάτια της χαρακτηριστικής.

Στους νέους χώρους του κτηρίου της οδού Πειραιώς αντιμετωπίσαμε θέματα ποικίλα, από τα ευρωπαϊκά προβιομηχανικά εργαλεία έως τη σύγχρονη καλλιτεχνική παραγωγή. Στη μεγάλη έκθεση των έργων τέχνης της συλλογής της Alpha Bank, στα πορτρέτα του Αντώνη Μπενάκη από το σχετικό αφιέρωμα στον ιδρυτή του μουσείου, αλλά και σε ατομικές εκθέσεις, όπως «Ο κόσμος του Διονύση Φωτόπουλου», από τον Δεκέμβριο έως τον Μάρτιο του 2006, και η έκθεση για τον Γιάννη Γαϊτή, που φιλοξενήθηκε στο ισόγειο του κτηρίου έως τις αρχές Ιουνίου του 2006. Εμπνεόμενοι από τις δύο τελευταίες αυτές εκθέσεις δοκιμάσαμε διαφορετικά για την κάθε περίπτωση παιδαγωγικά μέσα.

Για τον Φωτόπουλο σχεδιάσαμε μια ολοκληρωμένη δημιουργική πρόταση, με πληροφορίες, προτάσεις και επιφάνειες εργασίας γύρω από έξι σημαντικές θεατρικές παραστάσεις, τις οποίες είχε αναλάβει ο γνωστός σκηνογράφος. Στην περίοδο της Αποκριάς αξιοποιήσαμε το εξαιρετικό υλικό από μάσκες του Φωτόπουλου που περιελάμβανε η έκθεση και οργανώσαμε σχετικά καλλιτεχνικά εργαστήρια.

Το χαρακτηριστικό ανθρωπάκι, σήμα κατατεθέν του Γιάννη Γαϊτή,

έγινε το επίκεντρο ενός παιχνιδιού για μικρούς και μεγάλους, θίγοντας ουσιαστικά ζητήματα με ανάλαφρο τρόπο. Στη διάρκεια της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων 2006 σχολεία της περιοχής –ανάμεσά τους και ένα διαπολιτισμικό Δημοτικό– συμμετείχαν σε δρώμενα στην έκθεση Γαϊτή, στην έκθεση για την ελληνική κεντητική, και στο αίθριο του κτηρίου.

Τις καθημερινές, τα πρωινά, σε μέρες και ώρες που το μουσείο δεν γεμίζει από ενήλικους φιλότεχνους, οι νεαροί επισκέπτες είναι οι πιο σταθεροί και πιστοί του θαμώνες. Χωρίς νέους, ένα μουσείο μένει χωρίς προοπτική για το μέλλον. Γενιές παιδιών ξεκινούν από το νηπιαγωγείο, γνωρίζοντας τη νεοελληνική συλλογή, μεγαλώνουν λίγο και περνούν στα αρχαία, και έπειτα στη βυζαντινή και στη νεότερη ιστορία, με ανάπαυλες στη ζωγραφική και στα υπόλοιπα θέματα. Η ελπίδα είναι ότι μέσα απ' όλα αυτά καλλιεργούνται, εκφράζονται και αναπτύσσονται τη φαντασία τους. Το μουσείο τους δίνει τα ερεθίσματα να γνωρίσουν τον εαυτό τους και τους άλλους, να νιώσουν κι αυτά μέρος ενός συνόλου, διατηρώντας ταυτόχρονα, σε πείσμα των καιρών, τη μοναδικότητά τους.

Σχεδιασμός εκπαιδευτικών φακέλων και μουσειοσκευών: Η περίπτωση του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης

Μ. Πλατή

Υπεύθυνη του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης

Το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης άρχισε να λειτουργεί το 1986, τη χρονιά δηλαδή που εγκαινιάστηκε το μουσείο. Επιθυμία των ιδρυτών, του Νικολάου και της Αικατερίνης Γουλανδρή, ήταν η δημιουργία ενός μουσείου ανοιχτού, φιλικού στα παιδιά και στους νέους, και για τον λόγο αυτό σχεδιάστηκε στο υπόγειο του μουσείου το Παιδικό Εργαστήρι. Πρέπει εδώ να τονίσουμε ότι η ιδέα αυτή, την εποχή εκείνη, ήταν πρωτοποριακή, μια και τα ελληνικά μουσεία, στα οποία λειτουργούσαν τακτικά εκπαιδευτικά προγράμματα, ήταν ελάχιστα.

Στο Παιδικό Εργαστήρι, κάθε Σάββατο, το πρόγραμμα «Μαθαίνω παίζοντας» με την κ. Σοφία Γιαλουράκη, και τις καθημερινές τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τα σχολεία φέρνουν τα παιδιά πιο κοντά στον κόσμο των μουσείων. Στόχος των προγραμμάτων είναι η δημιουργική επαφή των παιδιών με τον πολιτισμό και την τέχνη, έτσι ώστε να αισθανθούν το μουσείο ως έναν χώρο οικείο και φιλικό που αργότερα, ως νέοι, να θελήσουν και μόνοι τους να επισκεφθούν. Στο εργαστήρι του Μουσείου, τα είκοσι αυτά χρόνια, 30.000 παιδιά συμμετεί-

χαν στα προγράμματα του Σαββάτου, ενώ περισσότεροι από 200.000 μαθητές στα προγράμματα για τα σχολεία.

Τον Ιανουάριο του 2006 εγκαινιάστηκε η νέα πτέρυγα του μουσείου και το Παιδικό Εργαστήρι μεταφέρθηκε στις νέες αίθουσες. Εκεί πραγματοποιούνται τα καθημερινά προγράμματα για τα σχολεία, καθώς και πολλές από τις δραστηριότητες του ανανεωμένου προγράμματος του Σαββάτου, μια και « Στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης...κάθε Σάββατο περνάμε καλά!».

Το θέμα της σημερινής ομιλίας μου είναι ο σχεδιασμός του εκπαιδευτικού υλικού, δηλαδή των εντύπων, των εκπαιδευτικών φακέλων και των μουσειοσκευών που σχεδιάζονται και πραγματοποιούνται από το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και απευθύνονται σε μαθητές και εκπαιδευτικούς.

Τα έντυπα που διανέμονται στους μαθητές στο πλαίσιο των τακτικών προγραμμάτων έχουν τη μορφή παιχνιδιού και περιλαμβάνουν πληροφορίες, εικόνες και συγκεκριμένες δραστηριότητες, αποτελούν δηλαδή τον «οδηγό» των παιδιών μέσα στις αίθουσες. Στον σχεδιασμό τους έχουν ληφθεί υπόψη τα εξής:

- Η σχολική ύλη.
- Η ηλικία των παιδιών. Τα προγράμματα απευθύνονται σε μαθητές της Γ' και Δ' Δημοτικού και Α' Γυμνασίου, στις τάξεις δηλαδή όπου διδάσκεται η αρχαία ελληνική ιστορία. Το έντυπο π.χ. του κυκλαδικού πολιτισμού για το Δημοτικό είναι διαφορετικό από εκείνο για το Γυμνάσιο τόσο στη δομή όσο και στη γλώσσα που χρησιμοποιείται.
- Ο τύπος των δραστηριοτήτων με τις οποίες είναι εξοικειωμένα τα παιδιά.

- Ο χρόνος που έχουν στη διάθεσή τους οι μαθητές μέσα στην αίθουσα.

Έντυπα σχεδιάζονται και διανέμονται στους μαθητές και στις περισσότερες περιοδικές εκθέσεις, οι οποίες διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τις αρχαιολογικές και τις εικαστικές. Ανάλογα με το θέμα και το περιεχόμενο της έκθεσης ορίζεται και η ηλικία των μαθητών στους οποίους απευθύνεται το πρόγραμμα, ανάλογη είναι επίσης η δομή του εντύπου που το συνοδεύει.

Τα τακτικά προγράμματα του μουσείου και τα αντίστοιχα έντυπα είναι τα εξής:

Γ' Δημοτικού

- «Οι φίλοι μου τα ειδώλια»: Τα παιδιά, ανακαλύπτοντας τα μαρμάρινα ειδώλια του μουσείου, κάνουν την πρώτη τους γνωριμία με την κυκλαδική τέχνη και την καθημερινή ζωή στις Κυκλάδες την 3η π.Χ. χιλιετία.
- «Εικόνες από τη μυθολογία»: Ο μύθος της Ευρώπης, οι άθλοι του Ηρακλή, η απόφαση του Πάρι, οι Δώδεκα Θεοί του Ολύμπου και οι περιπέτειές τους ζωντανεύουν μέσα από τις παραστάσεις των αγγείων.

Δ' Δημοτικού

- «Μια φορά κι έναν καιρό, ένας αγγειοπλάστης»: Πώς κατασκευάζονταν τα αγγεία; Σε τι χρησίμευαν; Τι ήταν ο μελανόμορφος ρυθμός και σε τι διέφερε από τον ερυθρόμορφο; Σε αυτές και άλλες πολλές ερωτήσεις απαντά το πρόγραμμα που έχει ως θέμα τα πήλινα αγγεία από τις συλλογές του μουσείου.
- «Λύσις και Τιμαρέτη – Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Αθήνα»: Ο Λύσις και η Τιμαρέτη, δύο αδέρφια που μεγαλώνουν σε μια εύπορη οικογένεια της Αθήνας τον 5ο π.Χ. αιώνα, μας ξεναγούν στην πόλη τους.
- «Το ένδυμα στην αρχαία Ελλάδα»: Πώς ντύνονταν οι αρχαίοι Έλληνες και οι Ελληνίδες; Από τι υλικά ήταν κατασκευασμένα τα ρούχα τους; Φορούσαν υποδήματα, κοσμήματα; Όταν είχε ήλιο με τι προστάτευαν το κεφάλι τους; Οι παραστάσεις στα αγγεία, τα αγαλμάτσια και άλλα αντικείμενα δίνουν τις απαντήσεις.
- «Μια φορά κι έναν καιρό στην αρχαία Κύπρο»: Αγαλμάτσια που παριστάνουν ανθρώπους και ζώα «ξεναγούν» τους μικρούς μαθητές στα μονοπάτια της αρχαίας Κύπρου.

Α' Γυμνασίου

- «Κυκλαδικός πολιτισμός»: Οι διάφορες πτυχές του κυκλαδικού πολιτισμού σε ένα πρόγραμμα για μεγαλύτερα παιδιά.
- «Λύσις και Τιμαρέτη – Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Αθήνα»: Στοιχεία για την καθημερινή ζωή στην αρχαία Αθήνα σε ένα πρόγραμμα για μεγαλύτερα παιδιά.
- «Ταξίδια στη Μεσόγειο με ένα καράβι από την Κύπρο»: Η ιστορία του πολιτισμού του νησιού καθορίστηκε από το νησιωτικό περιβάλλον, τη στρατηγική του θέσης και τις επαφές με τους άλλους πολιτισμούς

της Μεσογείου. Οι μαθητές «ταξιδεύουν» στον χρόνο και γνωρίζουν τον κυπριακό πολιτισμό.

Από τα έντυπα που έχουν σχεδιαστεί για περιοδικές εκθέσεις ενδεικτικά αναφέρω τα παρακάτω:

- Νεολιθικός πολιτισμός
- Αρχάνες: Μια νέα ματιά στη Μινωική Κρήτη
- Πάμπλο Πικάσο: Σπουδές για την Γκερνικά
- Η πόλη κάτω από την πόλη
- Σαλβαντόρ Νταλί: Μύθος και ιδιομορφία
- Πλόες... Από τη Σιδώνα στη Χουέλβα: Σχέσεις λαών της Μεσογείου, 16ος-6ος π.Χ. αιώνες
- Ελεύθερα: Πόλη – Ακρόπολη – Νεκρόπολη

Κάθε χρόνο 12.000 έντυπα κατά μέσον όρο διανέμονται στους μαθητές (στον αριθμό αυτό περιλαμβάνονται και τα έντυπα των περιοδικών εκθέσεων). Ο προβληματισμός που τίθεται τελικά σχετικά με τα έντυπα είναι εάν στα παιδιά αρέσει ο τρόπος αυτός επίσκεψης του μουσείου, ή θα προτιμούσαν να περιεργαστούν τα αντικείμενα μέσα στις προθήκες χωρίς τη βοήθεια του εντύπου. Σε αξιολογήσεις που έγιναν σε δείγμα 10.000 περίπου παιδιών, το 85% επέλεξε τη χρήση εντύπου.

Για τους εκπαιδευτικούς που δεν προλαβαίνουν να κλείσουν θέση στα εκπαιδευτικά προγράμματα, ή επιλέγουν –σπάνια– να προετοιμάσουν μόνοι τους τα παιδιά, έχει σχεδιαστεί υλικό προετοιμασίας που αποστέλλεται δωρεάν. Στον τύπο αυτών των επισκέψεων δεν συμμετέχει το προσωπικό του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Μουσείου. Ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα, αν το επιθυμεί, να προμηθευτεί στην είσοδο του μουσείου το έντυπο και να το διανείμει στους μαθητές. Ενδεικτικά αναφέρω ότι στις επισκέψεις αυτού του είδους συμμετέχουν κάθε χρόνο περίπου 4.560 μαθητές.

Δανειστικό υλικό

Η εξοικείωση των εκπαιδευτικών με τις συλλογές του μουσείου, αλλά και με τον τρόπο λειτουργίας των προγραμμάτων, είναι ιδιαίτερα σημαντική. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να δανειστούν υλικό, εκπαιδευτικούς φακέλους ή μουσειοσκευές για να προετοιμάσουν οι ίδιοι την επίσκεψη των μαθητών, ή να χρησιμοποιήσουν το υλικό μέσα στην τάξη.

Οι εκπαιδευτικοί φάκελοι περιέχουν διαφάνειες και συνοδευτικά κείμενα, βιβλία, χειροτεχνίες, έντυπα για τον μαθητή, και αναφέρονται σε διαφορετικά θέματα, που συνδέονται όμως με τη σχολική ύλη. Τα θέματα των φακέλων αφορούν τόσο τις μόνιμες συλλογές του μουσείου όσο και τις περιοδικές εκθέσεις που έχουν πραγματοποιηθεί.

Μόνιμες συλλογές

- Κυκλαδικός πολιτισμός
- Αρχαία ελληνική κεραμική
- Καθημερινή ζωή στην αρχαία Αθήνα –Εικόνες από τη μυθολογία
- Το ένδυμα στην αρχαία Ελλάδα
- Αρχαία κυπριακή τέχνη – Συλλογή Θάνου Ζιντίλη

Περιοδικές εκθέσεις

- Νεολιθικός πολιτισμός
- Μινωικός πολιτισμός
- Η Μακεδονία από τους μυκηναϊκούς χρόνους ως τον Μέγα Αλέξανδρο
- Πάμπλο Πικάσο: Σπουδές για την Γκερνίκα
- Η πόλη κάτω από την πόλη
- Σαλβαντόρ Νταλί: Μύθος και ιδιομορφία
- Πλόες... Από τη Σιδώνα στη Χουέλβα: Σχέσεις λαών της Μεσογείου, 16ος- 6ος π.Χ. αιώνας
- Ελεύθερα : Πόλη – Ακρόπολη – Νεκρόπολη

Περίπου 10.000 μαθητές τον χρόνο έχουν πρόσβαση στο υλικό αυτό. Ο αριθμός των σχολείων που το χρησιμοποιούν είναι γνωστός, ο αριθμός όμως των παιδιών δεν είναι ακριβής, επειδή οι εκπαιδευτικοί δεν συμπληρώνουν πάντα στο έντυπο αξιολόγησης τον αριθμό των μαθητών που συμμετείχαν στην παρουσίαση του υλικού. Τα σχολεία που δανείζονται τους εκπαιδευτικούς φακέλους είναι κυρίως Δημοτικά, στην πλειοψηφία από την ευρύτερη περιοχή της Αττικής. Το υλικό όμως αυτό αποστέλλεται και σε σχολικές βιβλιοθήκες σε όλη την Ελλάδα, καθώς και σε σχολεία του εξωτερικού (με μορφή δωρεάς), όπως στον Καναδά, το Βέλγιο, τη Γερμανία και σε ορισμένες περιοχές των ΗΠΑ.

Οι μουσειοσκευές, βαλίτσες δηλαδή που ταξιδεύουν από σχολείο σε σχολείο, σχεδιάστηκαν για να φέρουν πιο κοντά τον κόσμο του μουσείου στα παιδιά και στους εκπαιδευτικούς. Κάθε μουσειοσκευή αναφέρεται και σε διαφορετικό θέμα και περιέχει αντίγραφα αντικειμένων, εκπαιδευτικό υλικό, διαφάνειες, φωτογραφίες, βιβλία και εκπαιδευτικά παιχνίδια. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει το υλικό με όποιο τρόπο θεωρεί καλύτερο για τη συγκεκριμένη ομάδα και να προτρέψει τους μαθητές να συμμετάσχουν ενεργά στην παρουσίαση. Το επόμενο βήμα είναι η επίσκεψη στο μουσείο. Οι μαθητές δεν είναι απαραίτητο να επισκεφθούν το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, αλλά το πλησιέστερο στην περιοχή τους μουσείο, που διαθέτει αντικείμενα σχετικά με το θέμα της μουσειοσκευής. Με τον τρόπο αυτό, ακόμη και τα σχολεία των απομακρυσμένων περιοχών της Ελλάδας μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη μουσειοσκευή για να προετοιμάσουν την επίσκεψή τους σε ένα μουσείο.

Ο δανεισμός της μουσειοσκευής είναι δωρεάν. Η μεταφορά γίνεται με ευθύνη του εκπαιδευτικού και, στην περίπτωση που χρησιμοποιηθεί μεταφορέας, τα έξοδα επιβαρύνουν το σχολείο.

- Κυκλαδικός πολιτισμός

Το έντυπο υλικό για τον εκπαιδευτικό, οι διαφάνειες, τα βιβλία, τα εκπαιδευτικά παιχνίδια, αλλά κυρίως τα ακριβή αντίγραφα ειδω-

λίων, σκευών και εργαλείων δίνουν στον μαθητή την ευκαιρία να γνωρίσει τον πολιτισμό που αναπτύχθηκε στις Κυκλάδες την 3η π.Χ. χιλιετία.

- Αρχαία κεραμική

Τα αντίγραφα αγγείων του μελανόμορφου και ερυθρόμορφου ρυθμού, το έντυπο υλικό, οι διαφάνειες, τα εκπαιδευτικά παιχνίδια βοηθούν τον μαθητή να μάθει πώς κατασκευάζονταν τα αγγεία, τις διάφορες τεχνικές διακόσμησης αλλά και τα σχήματα και τις ονομασίες.

- Το ένδυμα στην αρχαία Ελλάδα

Έντυπα για τον εκπαιδευτικό, διαφάνειες, χειροτεχνίες και μια σειρά ενδυμάτων (χιτώνες, πέπλος, ιμάτια, χλαμύδα, εξωμίδα) διδάσκουν τον μαθητή, δίνοντάς του την ευκαιρία να ντυθεί και ο ίδιος.

- Παίζοντας στην αρχαία Ελλάδα

Πολλά από τα παιχνίδια που αρέσουν και σήμερα στα παιδιά, οι σβούρες, το γιο-γιο, η μπάλα, αλλά και ομαδικά παιχνίδια, όπως η τυφλόμυγα, το κουτσό, το κρυφτό και άλλα πολλά, είναι γνωστά από τα αρχαία χρόνια. Στόχος του προγράμματος «Παίζοντας στην αρχαία Ελλάδα» είναι να μάθουν τα παιδιά τις ρίζες, την προέλευση των παιχνιδιών και, κυρίως, να παίξουν χρησιμοποιώντας τα αντίγραφα, τις εικόνες και το βιβλίο που περιλαμβάνονται στη μουσειοσκευή.

Οι μουσειοσκευές, στα είκοσι χρόνια λειτουργίας του μουσείου, «ταξιδεύσαν» σε περισσότερα από 1.500 σχολεία τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Είναι πολύ δύσκολο να υπολογίσει κανείς τον ακριβή αριθμό των παιδιών που τις χρησιμοποίησαν, υπολογίζω όμως ότι θα πρέπει να είναι περισσότερα από 100.000. Σε πολλές περιπτώσεις συνεργαστήκαμε με φορείς, όπως το Υπουργείο Αιγαίου, η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς κ.ά., με σκοπό τη δημιουργία σειράς μουσειοσκευών, που στη συνέχεια παραχωρήθηκαν σε σχολεία της Ελλάδας (στις Κυκλάδες, σε διάφορα νησιά του Αιγαίου, στη Θράκη) και του εξωτερικού (σε χώρες της Ευρώπης, στην Ουκρανία, στη Γεωργία, αλλά και στην Αυστραλία). Εκτός από το δανειστικό υλικό, ο εκπαιδευτικός, από την επόμενη σχολική χρονιά, θα έχει στη διάθεσή του υλικό σε ηλεκτρονική μορφή, κείμενα, φωτογραφίες που αφορούν τις μόνιμες συλλογές του μουσείου, καθώς και τα έντυπα των μαθητών σε μορφή PDF, τα οποία θα μπορεί να τυπώσει και να χρησιμοποιήσει για να προετοιμάσει την επίσκεψη στο μουσείο, ή ως εποπτικό υλικό μέσα στην τάξη. Θα παρέχεται επίσης δυνατότητα εικονικής περιήγησης στις αίθουσες για εκπαιδευτικούς και παιδιά.

Στο πληγήριο, τέλος, του μουσείου διατίθενται βιβλία και έντυπα, εκπαιδευτικό υλικό και παιχνίδια, που έχουν δημιουργηθεί για να φέρουν πιο κοντά τα παιδιά στα εκθέματα του μουσείου.

Η συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς: Η περίπτωση της Ακρόπολης

Κ. Χατζηασλάνη - Ε. Καϊμάρα - Α. Λεοντή
Τομέας Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης, ΥΣΜΑ

Τα μνημεία της Αθηναϊκής Ακρόπολης, ως πολιτιστικά αγαθά αντιπροσωπευτικά της κλασικής Ελλάδας και ως σύμβολα της αρχαιότητας, είναι λίγο-πολύ γνωστά σε όλον τον κόσμο. Οι αξίες που αντιπροσωπεύουν προκαλούν το ζηρώ ενδιαφέρον όλων όσων ασχολούνται με τον πολιτισμό και την εκπαίδευση.

Έτσι, ο Τομέας Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης, σε συνεργασία με την Α' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, έχει δημιουργήσει προγράμματα που στοχεύουν στην παροχή γνώσεων για την τέχνη της αρχαιότητας, και μάλιστα της Ακρόπολης, αλλά και στην πληροφόρηση για τα μεγάλα έργα συντήρησης και αποκατάστασης των κλασικών της μνημείων, τόσο για τους μαθητές όσο και για το ευρύτερο κοινό.

Καθώς οι αριθμοί των ενδιαφερομένων από τον χώρο της εκπαίδευσης είναι πολύ μεγάλοι, ο Τομέας εδώ και χρόνια έχει επιλέξει να επενδύσει μεγάλο μέρος των δραστηριοτήτων του αφενός στη συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς και αφετέρου στην παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού. Στόχος μας είναι να βοηθήσουμε τον εκπαιδευτικό που ενδιαφέρεται να εμπλουτίσει το μάθημά του για τα μνημεία και την τέχνη της Ακρόπολης, ώστε αυτό να γίνει πιο δημιουργικό, ευχάριστο και γοητευτικό για τους μαθητές του.

Η συνεργασία μας με τους εκπαιδευτικούς, που αποτελεί το θέμα της παρουσίασης αυτής, καταγράφεται σε ένα ειδικό Αρχείο και παίρνει συγκεκριμένη μορφή με τα σεμινάρια που οργανώνονται σε τακτά χρονικά διαστήματα, με την παροχή εκπαιδευτικού υλικού, το οποίο είναι προσιτό και στην αγγλική γλώσσα, και με τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών στα ειδικά συνέδρια που διοργανώνουμε. Μέσα από την ενημέρωση των εκπαιδευτικών και μέσα από τη διάχυση του υλικού δημιουργήθηκαν δίκτυα συνεργασίας σε όλη την Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Το Εκπαιδευτικό Κέντρο της Υπηρεσίας βρίσκεται στο Κέντρο Μελετών της Ακρόπολης, δίπλα στο Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, και αποτελεί έναν χώρο προετοιμασίας των εκπαιδευτικών και των μαθητών για την επαφή τους με την τέχνη και την αρχιτεκτονική του ιερού βράχου και της κλασικής εποχής. Τρεις μακέτες παρουσιάζουν την Ακρόπολη κατά τη νεολιθική, την αρχαϊκή και την κλασική περίοδο. Μέσα στην αίθουσα, ομοίωτα με τα μνημεία επάνω στον ιερό βράχο, υπάρχουν σε μακέτες ο ναός της Αθηνάς Νίκης, το Ερέχθειο και ο Παρθενώνας, σε κλίμακα 1:20. Στους τοίχους της αίθουσας εκτίθενται αντίγραφα από τα γλυπτά του Παρθενώνα. Αριστερά, όπως μπαίνουν οι μαθητές, βλέπουν αντίγραφα από το ανατολικό αέτωμα και δεξιά από τις νότιες μετόπες με σκηνές από

την κενταυρομαχία. Στο βάθος διακρίνεται το μεσαίο ακρωτήριο του ναού σε αποκατάσταση. Έτσι, οι μαθητές έρχονται σε επαφή με την ιστορία και την τοπογραφία της Ακρόπολης αλλά και με τα κορυφαία γλυπτά του Παρθενώνα σε πραγματική κλίμακα. Ανάμεσα στις μακέτες μπορεί κανείς να δει και να χρησιμοποιήσει όλες τις μουσειοσκευές της Υπηρεσίας, ταινίες και CD-Rom.

Όλα τα στοιχεία εκπαιδευτικών και σχολείων, με τα οποία συνεργαζόμαστε, συμπληρώνονται σε ένα βασικό δελτίο στο Αρχείο μας.

Το Αρχείο σήμερα περιέχει 1.974 δελτία, στα οποία έχουν καταχωρηθεί στοιχεία 1.943 εκπαιδευτικών και 1.878 σχολείων που έχουν συνεργαστεί με τον Τομέα μας από το 1988 μέχρι το 2005. Από το σύνολο των σχολείων αυτών, 1.691 είναι δημόσια, 240 ιδιωτικά, 1.552 βρίσκονται στην Αττική και 383 στην περιφέρεια. Από τα σχολεία αυτά, 68 είναι Νηπιαγωγεία, 1.087 Δημοτικά, 562 Γυμνάσια και 143 Λύκεια. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται 10 ειδικά και 4 διεθνή σχολεία.

Σεμινάρια έχουν γίνει σε περίπου 15.000 εκπαιδευτικούς, τα περισσότερα στο Κέντρο Μελετών της Ακρόπολης αλλά και σε άλλους χώρους σε ολόκληρη την Αττική, μετά από πρόσκληση από τον ενδιαφερόμενο φορέα, καθώς επίσης και σε άλλες 20 πόλεις της Ελλάδας και σε 8 χώρες του εξωτερικού. Σε όλους προσφέρεται εκπαιδευτικό υλικό. Εκπαιδευτικό υλικό έχει δωρηθεί σε περίπου 17.000 φορείς και μεμονωμένα άτομα στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Οι εκδόσεις του Τομέα αναφέρονται σε 20 διαφορετικά θέματα και συνολικά έχουν κυκλοφορήσει σε περισσότερα από 250.000 αντίτυπα στην ελληνική και αγγλική γλώσσα.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην παροχή υλικού σε εκπαιδευτικούς φορείς. Κάθε σχολείο, πάντοτε μετά από αίτηση, παίρνει για τη βιβλιοθήκη του έναν φάκελο με εκπαιδευτικό υλικό και αφίσες, που το βοηθούν να συνεχίσει την επαφή με τα μνημεία μέσα στην τάξη.

Στόχο μας αποτελεί η σταδιακή ψηφιοποίηση του συνόλου των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και εκδόσεων ώστε να επιτευχθεί εύκολη πρόσβαση όλων των ενδιαφερομένων και μεγιστοποίηση του αριθμού των αποδεκτών.

Παράλληλα με την προετοιμασία του κάθε εκπαιδευτικού μέσω της παροχής υλικού, των σεμιναρίων και των ειδικών συνεδρίων που διοργανώνονται, ο Τομέας, προκειμένου να εξακτινώσει τις εκπαιδευτικές του δράσεις σε όλη την Ελλάδα, δημιούργησε και δανείζει μια σειρά από γοητευτικά μαθήματα για την Ακρόπολη και την αρχαιότητα γενικότερα, τα οποία μπορούν να χωρέσουν σε ένα κουτί και να ταξιδέψουν στα σχολεία, προσφέροντας τη δυνατότητα της επίσκεψης ενός μικρού «Μουσείου» μέσα στην τάξη. Πρόκειται για τις εκπαιδευτικές μουσειοσκευές του Τομέα.

Οι μουσειοσκευές του Τομέα είναι θεματικά ανεξάρτητες, έχουν όμως σχεδιαστεί κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να αποτελούν και ένα σύνολο, μέσα από το οποίο προσεγγίζεται με νέα μέσα ο πολιτισμός της αρχαίας Ελλάδας. Μπροστά στα μάτια των μαθητών ζωντανεύει ανάγλυφα η εικόνα ενός λαμπρού αρχαίου ιερού (μουσειοσκευή «Πάμε στην Ακρόπολη»), όπου λατρεύονταν οι θεοί (μουσειοσκευή «Το Δωδεκά-

θεο»), μέσα σε μεγαλοπρεπείς ναούς (μουσειοσκευή «Ενας Αρχαίος Ναός»), χτισμένους από μάρμαρο (μουσειοσκευή «Λιθοξοϊκή»), στολισμένους με γλυπτά μοναδικής τέχνης (μουσειοσκευή «Η Ζωφόρος του Παρθενώνα»). Προσκυνητές ντυμένοι με υπέροχα ρούχα (μουσειοσκευή «Αρχαία Ελληνική Ενδυμασία») συμμετείχαν στις γιορτές, με τη μουσική πανταχού παρούσα (μουσειοσκευή «Αρχαία Ελληνικά Μουσικά Όργανα»). Ο κόσμος της αρχαιότητας προσεγγίζεται, έτσι, από τους μαθητές με ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο. Παράλληλα, παρουσιάζεται η σύγχρονη επιστημονική έρευνα και το μεγάλο τεχνικό έργο που συντελείται σήμερα στην Ακρόπολη (μουσειοσκευή «Αναστηλώνοντας τα Μνημεία της Ακρόπολης»).

Συνολικά μέχρι σήμερα οι μουσειοσκευές, ως δανειστικό υλικό, έχουν ταξιδέψει, από το 1991 έως το 2006, σε 3.500 σχολεία στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και έχουν χρησιμοποιηθεί από περίπου 205.000 μαθητές, σε περίπου 200 σχολεία τον χρόνο.

Η εμπειρία της χρήσης και διακίνησης τους επί μία δεκαετία οδήγησε το 2001 στη δημιουργία, με τη βοήθεια χορηγιών από τα Ιδρύματα Νιάρχου και Μποδοσάκη, μιας νέας γενιάς μουσειοσκευών, όχι πλέον για δανεισμό αλλά αυτή τη φορά σε πολλαπλά αντίγραφα για να δωρηθούν σε επιλεγμένα σχολεία και βιβλιοθήκες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Η επιλογή τους έγινε μετά από συγκεκριμένη διαδικασία σταδιακής αξιολόγησης, ώστε να υπάρξει η καλύτερη δυνατή αξιοποίηση του υλικού. Βασικά κριτήρια για την επιλογή ήταν η ουσιαστική επιθυμία του σχολείου και του εκπαιδευτικού να χρησιμοποιήσουν τη μουσειοσκευή, καθώς και η κατά το δυνατόν μεγαλύτερη διασπορά του υλικού σε όλη την Ελλάδα. Οι περισσότεροι φορείς παρέλαβαν τις μουσειοσκευές μετά από ειδικό σεμινάριο σχετικά με το περιεχόμενο και τη χρήση των μουσειοσκευών στην εκπαιδευτική πράξη.

Μέχρι σήμερα έχουν δωρηθεί 1.110 μουσειοσκευές σε εκπαιδευτικούς φορείς στην Ελλάδα. Αναλυτικά:

		ΑΚΡΟΠΟΛΗ	ΝΑΟΣ	ΖΩΦΟΡΟΣ	ΔΩΔΕΚΑΘΕΟ
ΑΤΤΙΚΗ	400	24	16	64	296
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	710	54	64	44	548

254 μουσειοσκευές έχουν δωρηθεί σε εκπαιδευτικούς φορείς στο εξωτερικό σε 27 χώρες. Αναλυτικά:

ΑΚΡΟΠΟΛΗ	ΝΑΟΣ	ΖΩΦΟΡΟΣ	ΔΩΔΕΚΑΘΕΟ
86	21	89	58

Αίγυπτος: 2 ΜΣ, Αιθιοπία: 4 ΜΣ, Αυστραλία: 16 ΜΣ, Αυστρία: 5 ΜΣ, Βέλγιο: 11 ΜΣ, Γαλλία: 12 ΜΣ, Γερμανία: 20 ΜΣ, Γιουγκοσλαβία: 1 ΜΣ,

Δανία: 2 ΜΣ, ΗΠΑ: 47 ΜΣ, Ιαπωνία: 2 ΜΣ, Ινδία: 1 ΜΣ, Ιρλανδία: 4 ΜΣ, Ισπανία: 1 ΜΣ, Ιταλία: 11 ΜΣ, Καναδάς: 4 ΜΣ, Κύπρος: 31 ΜΣ, Μ. Βρετανία: 50 ΜΣ, Ν. Αφρική: 3 ΜΣ, Ολλανδία: 6 ΜΣ, Ουγγαρία: 3 ΜΣ, Ουκρανία: 9 ΜΣ, Ρουμανία: 1 ΜΣ, Ρωσία: 1 ΜΣ, Σουηδία: 3 ΜΣ, Τουρκία: 2 ΜΣ, Χιλή: 2 ΜΣ.

Με βάση τις αναφορές που έχουμε λάβει, οι μουσειοσκευές που έχουμε δωρίσει χρησιμοποιούνται από τουλάχιστον 40.000 μαθητές τον χρόνο.

Όλες οι δραστηριότητες του Τομέα που προαναφέρθηκαν, ολοκληρώνονται με τα τακτικά Συνέδρια με θέμα «Εκπαιδευτικοί και προγράμματα για την Ακρόπολη», που αποτελούν ένα βήμα διαλόγου μεταξύ εκπαιδευτικών με κοινά ενδιαφέροντα για τη διδασκαλία μέσα από το πολιτισμικό μας περιβάλλον. Η Ακρόπολη, αφενός λόγω της σημασίας της και αφετέρου λόγω της ύπαρξης οργανωμένου Τομέα Εκπαίδευσης, δημιουργεί το ερέθισμα και την παρότρυνση για να προχωρήσουν οι εκπαιδευτικοί σε δικές τους εργασίες και να αναπτύξουν τις δικές τους ιδέες. Έχουν πραγματοποιηθεί οκτώ συνέδρια (1991, 1993, 1994, 1996, 1998, 2001, 2003, 2004). Κατά πάγια τακτική τυπώνονται πρακτικά ή περιλήψεις των ανακοινώσεων των συνεδρίων.

Στα συνέδρια αυτά λαμβάνουν μέρος 150-200 εκπαιδευτικοί κάθε φορά και παρουσιάζονται 15-20 ανακοινώσεις. Η αξία των συνεδρίων συνίσταται στην πολυμερή και διεπιστημονική προέλευση των ανακοινώσεων. Οι 150 ανακοινώσεις και τα πρακτικά τους αποτελούν σήμερα ένα πολύ ενδιαφέρον και πλούσιο σε ιδέες σύνολο εργασιών σχετικών με την Ακρόπολη, εφαρμοσμένων από εκπαιδευτικούς. Επιπλέον, έχουν κατατεθεί στη βιβλιοθήκη μας άλλες 120 περίπου εργασίες εκπαιδευτικών που συμπληρώνουν το Αρχείο του Τομέα. Οι εργασίες αυτές παρουσιάζονται αναλυτικά στα σεμινάρια που οργανώνουμε όχι ως θεωρητικές προσεγγίσεις, αλλά ως προγράμματα που έχουν ήδη εφαρμοστεί από συναδέλφους εκπαιδευτικούς.

Οι εκπαιδευτικές δράσεις, όπως περιγράφονται παραπάνω, εφαρμόζονται με μεγαλύτερη ευκολία στην Αττική. Η Υπηρεσία μας όμως προσπαθεί να ανταποκριθεί εξίσου και στα αιτήματα των σχολείων της περιφέρειας, τα οποία μάλιστα έχουν αυξημένο ενδιαφέρον για τέτοιες δράσεις.

Δύο διαφορετικά παραδείγματα της συνεργασίας μας με σχολεία και εκπαιδευτικούς στους νομούς Έβρου και Ροδόπης περιγράφονται συνοπτικά στη συνέχεια.

Στην περιφέρεια, τα σχολεία και οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζονται τόσο σε επίπεδο νομού όσο και σε επίπεδο τοπικών φορέων που θέλουν να συνεργαστούν μαζί μας.

Σε επίπεδο νομού, η Υπηρεσία μας:

- Το 2001, σε συνεργασία με το ΥΠΕΠΘ, προσέφερε στα σχολεία της ευέλικτης ζώνης (σε 200 σχολεία σε όλη την Ελλάδα) μουσειοσκευές με θέμα «Το Δωδεκάθεο»: Ν. Έβρου: 3 σχολεία, Ν. Ροδόπης: 2 σχολεία.
- Το 2002 διεξήγαγε ένα σεμινάριο στην Αθήνα, όπου προσέφερε

150 μουσειοσκευές σε 40 νομούς της Ελλάδας. Στον Ν. Έβρου: 6 μουσειοσκευές, 2 με θέμα «Πάμε στην Ακρόπολη» και 4 με θέμα «Ένας Αρχαίος Ναός», στο Δίκτυο Βιβλιοθηκών του νομού Έβρου, για να διακινούνται σε όλα τα σχολεία του νομού. Στο Ν. Ροδόπης: 4 μουσειοσκευές, 1 με θέμα «Πάμε στην Ακρόπολη» και 3 με θέμα «Ένας Αρχαίος Ναός».

- Το 2004, σε συνεργασία με το ΥΠΕΠΘ και το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, απέστειλε εκπαιδευτικούς φακέλους, καθώς και επιπλέον εκπαιδευτικό υλικό για τη Ζωφόρο του Παρθενώνα σε σχολεία με σχολικές βιβλιοθήκες (σε 500 σχολεία σε όλη την Ελλάδα): Ν. Έβρου: 10 σχολεία, Ν. Ροδόπης: 4 σχολεία.

Εκτός όμως από τις δράσεις που περιγράφονται παραπάνω, οι οποίες συντονίστηκαν κεντρικά από την Αθήνα, η συνεργασία μας με τους δύο νομούς εξελίχθηκε πολύ περισσότερο, όταν συγκεκριμένοι τοπικοί φορείς, με δική τους πρωτοβουλία, οργάνωσαν σεμινάρια αλλά και τη διακίνηση του υλικού σε σχολεία και βιβλιοθήκες του νομού. Η μία συνεργασία έγινε με εκπαιδευτικούς από τη Διεύθυνση Εκπαίδευσης και η άλλη με τους αρχαιολόγους της τοπικής Εφορείας Αρχαιοτήτων.

A. Νομός Έβρου

Στον νομό Έβρου η συνεργασία της Υπηρεσίας μας με τους εκπαιδευτικούς έγινε μέσω φορέων του ΥΠΕΠΘ και του τοπικού ΟΜΕΡ Αλεξανδρούπολης (Organisation mundial d' éducation prescolaire). Με τη συνεχή πρωτοβουλία και συνεργασία της σχολικής συμβούλου κ. Ε. Ρηγοπούλου-Σεραφείμ οργανώθηκαν σεμινάρια και εκθέσεις:

- Το 1999 έγινε σεμινάριο στην Αλεξανδρούπολη (σε 230 εκπαιδευτικούς), όπου προσφέρθηκαν έντυπα στους εκπαιδευτικούς, καθώς και εκπαιδευτικοί φάκελοι και 27 μουσειοσκευές σε σχολεία, με θέμα «Το Δωδεκάθεο».
- Το 2004 έγινε σεμινάριο στο Σουφλί (σε 100 εκπαιδευτικούς), όπου προσφέρθηκαν έντυπα στους εκπαιδευτικούς, εκπαιδευτικοί φάκελοι στα 13 σχολεία της περιφέρειας, καθώς και 2 μουσειοσκευές με θέμα «Η Ζωφόρος του Παρθενώνα».
- Το 2005 οργανώθηκε έκθεση όλων των μουσειοσκευών του Τομέα για έναν μήνα στο Ιστορικό Μουσείο Συλλόγου Αρχαιοφίλων στην Αλεξανδρούπολη. Την πρώτη ημέρα έγινε ειδικό σεμινάριο σε 15 εκπαιδευτικούς του νομού, με τη βοήθεια των οποίων την επομένη ημέρα πραγματοποιήθηκε ένα βιωματικό σεμινάριο σε 120 εκπαιδευτικούς. Σε όλους όσους συμμετείχαν προσφέρθηκαν έντυπα αλλά και εκπαιδευτικοί φάκελοι για τα

σχολεία τους. Περίπου 600 μαθητές πραγματοποίησαν εργαστηριακή προσέγγιση των μουσειοσκευών κατά τη διάρκεια της έκθεσης.

- Παράλληλα, στα χρόνια αυτά η κ. Σεραφείμ έκανε υποδειγματικές διδασκαλίες στους εκπαιδευτικούς για τη χρήση των μουσειοσκευών στην εκπαιδευτική πράξη.

B. Νομός Ροδόπης

Στον νομό Ροδόπης, η συνεργασία μας με τους εκπαιδευτικούς του νομού πραγματοποιήθηκε μέσω της τοπικής Εφορείας Αρχαιοτήτων, η οποία έχει παράδοση στα εκπαιδευτικά προγράμματα, με προϊστάμενη την κ. Ν. Κοκκοτάκη. Συγκεκριμένα, το Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής δέχθηκε ανάμεσα στα εκθέματά του τις μουσειοσκευές της Ακρόπολης, οι οποίες παρέμειναν εκεί σε έκθεση για έναν μήνα. Αυτό το χρονικό διάστημα, η υπεύθυνη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του μουσείου, αρχαιολόγος κ. Ζ. Μιλτσακάκη, πραγματοποίησε σεμινάρια για τους εκπαιδευτικούς του νομού, με στόχο να γνωρίσουν τις μουσειοσκευές, αλλά και εκπαιδευτικά προγράμματα στα οποία συνέδεσε το υλικό των μουσειοσκευών με τα εκθέματα του μουσείου. Σε όλους όσους συμμετείχαν προσφέρθηκαν έντυπα, εκπαιδευτικοί φάκελοι για τα σχολεία τους, καθώς και 10 μουσειοσκευές με θέμα «Το Δωδεκάθεο». Περίπου 355 μαθητές προσέγγισαν μέσα από πολλά εργαστήρια τις μουσειοσκευές κατά τη διάρκεια της έκθεσης.

Την επόμενη χρονιά η κ. Μιλτσακάκη πραγματοποίησε στους εκπαιδευτικούς του νομού ειδικό σεμινάριο για τη νέα μουσειοσκευή –«Το Δωδεκάθεο»– και για τη χρήση της μέσα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής. Στα σχολεία που συμμετείχαν προσφέρθηκαν άλλες 10 μουσειοσκευές με θέμα «Το Δωδεκάθεο». Από τον Οκτώβριο μέχρι τον Ιανουάριο του 2007, 600 μαθητές συμμετείχαν με τη βοήθεια της μουσειοσκευής σε ειδικά σχεδιασμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Μέρα με τη μέρα, όλο και περισσότερα σχολεία ζητούν να συμμετάσχουν στα προγράμματά μας και παράλληλα πληθαίνουν τα παραδείγματα εκπαιδευτικών και μαθητών που οργανώνουν ανάλογες δραστηριότητες, εκδόσεις, εκθέσεις και εκδηλώσεις. Αυτό μας βεβαιώνει ότι, παράλληλα με τη μελέτη και την αποκατάσταση των μνημείων στην Ακρόπολη, διαμορφώνεται μια νέα γενιά δασκάλων που μαθαίνει να κατανοεί το μήνυμα της αρχαίας τέχνης και μια νέα γενιά παιδιών που θα πάρει στο μέλλον την ευθύνη της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, έχοντας περισσότερες γνώσεις και αγάπη για τα μνημεία.

Προσεγγίζοντας τον αρχαίο κόσμο: Εκπαιδευτικές δραστηριότητες του Υπουργείου Πολιτισμού κατά τα έτη 1985-2005

Στ. Χρυσουλάκη

Προϊσταμένη Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας - ΥΠ.ΠΟ

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα με θέμα τις προϊστορικές και κλασικές αρχαιότητες είναι μια προσπάθεια που μετράει, για τις Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, μια γεμάτη εικοσαετία ευδόκιμης λειτουργίας. Στο χρονικό αυτό διάστημα παγιώθηκε η θέση τους, αποκρυσταλλώθηκαν στόχοι, διατυπώθηκαν αρχές, δημιουργήθηκαν εργαλεία και μετουσιώθηκε η εμπειρία, αν όχι σε θεωρία, τουλάχιστον σε συγκροτημένα και εύχρηστα μεθοδολογικά «κλειδιά», διασφαλίζοντας έτσι την επιμόρφωση της επόμενης γενιάς των αρχαιολόγων της Υπηρεσίας.

Άμεσος στόχος της μουσειακής εκπαίδευσης υπήρξε η σύνταξη ενός απλού «λεξικού» τόσο στο επίπεδο της επιστημονικής ορολογίας όσο και σε εκείνο της «εκπαίδευσης του βλέμματος», που αποτέλεσε στην πράξη τον καταστατικό χάρτη για την κατάρτιση των προγραμμάτων. Έπρεπε δηλαδή να καταστεί εξαρχής σαφές ότι η επαφή των νέων με το απώτερο παρελθόν δεν θα μπορούσε παρά να ακολουθήσει τα ίδια βήματα με αυτά που υποχρεούται να κάνει ο αρχαιολόγος-ερευνητής (υπόθεση-διερεύνηση-απόδειξη), να αντιμετωπίσει τους ερειπιώνες τρισδιάστατους στον χώρο, όπως ακόμη και να εντάξει τα εκθέματα στο ανασκαφικό περιβάλλον απ' όπου προήλθαν.

Απώτερος στόχος των παραπάνω υπήρξε βεβαίως η εγκατάσταση πολλών διαύλων επικοινωνίας που θα διασφάλιζαν την επισκεψιμότητα αρχαιολογικών μουσείων και χώρων, καθορίζοντας εκ παραλλήλου τις ποιο-

τικές παραμέτρους της επαφής του κοινού με την αρχαία κληρονομιά.

Η επικοινωνιακή αυτή πολιτική ξεπερνά κατά πολύ τη συνέργια μουσείου και σχολείου, εφόσον ωθεί τα πράγματα στην κατεύθυνση της ενεργής παρουσίας των αρχαιολογικών μουσείων στην καθημερινή πραγματικότητα, της συμμετοχής τους στο πολιτιστικό γίγνεσθαι, της ανάληψης των υποχρεώσεών τους στον τομέα της άτυπης εκπαίδευσης, τουτέστιν στην υλοποίηση δράσεων που απορρέουν από το οφειλόμενο κοινωνικό τους έργο.

Στην πράξη, η κύρια μέριμνα των αρχαιολόγων που εργάστηκαν για τη μετάδοση πληροφοριών, εννοιών και του γνωστικού εν γένει περιεχομένου του μουσείου ευθύνης τους υπήρξε η διατύπωση στρατηγικής που δεν αφορούσε τόσο στον καθορισμό στόχων για τη μουσειακή αγωγή στο σύνολό της όσο στη συγκρότηση κεντρικής θεματικής, όπου αναφέρονταν οι επί μέρους δράσεις, και η οποία αποτέλεσε τη ραχοκοκαλιά της μορφωτικής διαδικασίας – για παράδειγμα η σύνταξη ενός εκπαιδευτικού φακέλου.

Στο σκεπτικό αυτό αντικατοπτρίζεται η κατάργηση της ιδεολογικοποιημένης ρητορείας και η αντικατάστασή της με εργαλεία που εξασφαλίζουν επανατοποθετήσεις των ιστορικών και πολιτισμικών ζητημάτων. Αντικείμενο του παραπάνω είναι η μορφωτική διαδικασία που υποστηρίζει τη γνώση, όπως απορρέει από την έρευνα των πρωτογενών πηγών (τεκμηρίωση), πράγμα που διασφαλίζει τόσο την επιστημονική ορθότητα των υποθέσεων όσο και την όξυνση της παρατηρητικότητας, τη δυνατότητα εξαγωγής συμπερασμάτων και, τελικά, την ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας των νέων.

Η επιλογή εννοιολογικών και θεματικών προσεγγίσεων σε όψεις του παρελθόντος, η διεπιστημονικότητα, καθώς και η διαπολιτισμική και διαχρονική διάσταση παρέχουν δυνατότητες για μια ολιστική επεξεργασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ζητήματα επιλογής περιεχομένων, σχεδιασμού και παραγωγής ερμηνευτικού υλικού, συμμετοχικών εκθεμάτων και εκπαιδευτικής διαμόρφωσης, ή τουλάχιστον σήμανσης χώρων, αποτελούν ερείσματα της βιωματικής μάθησης, της διανοητικής πρόσβασης στα αρχαιολογικά

ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ – ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

1985	Με αφορμή τις εκδηλώσεις «Αθήνα-Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 1985» ιδρύεται το Κέντρο Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και υπάγεται στη Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.
1997	Θεσμοθετείται ως Τμήμα της Διεύθυνσης Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.
1998	Το Τμήμα σχεδιάζει τη δράση «Ο Κόσμος της αρχαιότητας» (Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ) και την υλοποιεί με τη συνεργασία των Εφορειών Αρχαιοτήτων. Στην περίοδο αυτή ωριμάζουν οι δεσμοί μεταξύ Κεντρικής Υπηρεσίας και Περιφέρειας.
2003	Ο νέος οργανισμός του ΥΠ.ΠΟ εντάσσει το Τμήμα στη Διεύθυνση Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, με διευρυμένες αρμοδιότητες, ως Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας, οπότε και αναλαμβάνει τον συντονισμό και την υποστήριξη του συνόλου των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων των Υπηρεσιών που υπάγονται στη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

συμφραζόμενα και συμβάλλουν ουσιαστικά σε θέματα εμπειρίας και ερμηνείας του αρχαίου κόσμου.

Κατά περίπτωση, και όσον αφορά στα μεγάλα αρχιτεκτονικά σύνολα της αρχαιότητας, δόθηκε η διάσταση της παιδείας στην πολιτιστική κληρονομιά και στα τοπία πολιτισμού με σκοπό να αντιμετωπιστεί ολιστικά η μελέτη των υλικών και άυλων καταλοίπων, εκ παραλλήλου με την αντιμετώπιση της ιστορίας και της εξέλιξης και σύνθεσης του φυσικού περιβάλλοντος. Πρόκειται εδώ για μια εκπαίδευση που ολοκληρώνει ενεργές μεθόδους διδασκαλίας, που πρεσβεύει τον απεγκλωβισμό του κλάδου από την απομόνωση, προωθεί τη διεπιστημονική προσέγγιση του αντικείμενου, καλλιεργεί τη σύμπραξη εκπαίδευσης, πολιτισμού και φυσιογνωστικών επιστημών, ευαισθητοποιεί τους νέους στη συνολική αντιμετώπιση των κινδύνων που επαπειλούν το φυσικό και δομημένο περιβάλλον και, τέλος, ανατρέχει σε ποικίλες μεθόδους επικοινωνίας και έκφρασης.

Συμπερασματικά, όπως προκύπτει από όλα τα παραπάνω, μια τέτοια

προσέγγιση διεκδικεί το προνόμιο να αναλύει το μακρινό παρελθόν με βαθύτερο στόχο να προσφέρει στους πολίτες επιστημονική, εύληπτη αλλά και αντικειμενική βάση, απαραίτητη προϋπόθεση κάθε σοβαρού πολιτικού προγραμματισμού και κατά τούτο κάθε πολιτικής παιδείας, όπως την έχει συλλάβει η δημοκρατική πολιτεία.

Τα προγράμματα αυτά είναι σχεδόν αποτέλεσμα παρθενογένεσης για το ελληνικό δημόσιο. Δεν θα είχαν μπορέσει να διανύσουν ούτε καν τη βρεφική τους ηλικία αν δεν είχαν αρωγούς και συνοδοιπόρους συναδέλφους, μέλη οργανισμών, όπως το Ελληνικό Τμήμα του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM), που για ολόκληρη σχεδόν την πρώτη δεκαετία αυτής της λειτουργίας στήριξαν ποικιλοτρόπως την ύπαρξή τους. Εδώ, θα πρέπει βεβαίως να γίνει ιδιαίτερη αναφορά στους συναδέλφους που εργάστηκαν «χωρίς ανάσα» για να παγιωθεί η σημερινή πραγματικότητα. Σε όλους αυτούς η μουσειακή εκπαίδευση για τον αρχαίο κόσμο οφείλει σήμερα τον χαρακτήρα, ίσως ακόμη και τη θέση της σε εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Εκπαιδευτικά προγράμματα για το Βυζάντιο (1989-2001)

Δ. Ευγενίδου

Διευθύντρια του Νομισματικού Μουσείου

Όλα άρχισαν το 1989, αλλά ποια ήταν η κατάσταση τότε; Το Βυζάντιο είχε τη φήμη που όλοι, κάποιες ηλικίας, θυμόμαστε: βυζαντινισμοί, πόλεμοι, δολοφονίες και μια αβάσταχτη για εκείνη την εποχή θρησκευτική κοινωνία. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα είχαν ήδη εμφανιστεί στην Ελλάδα: Μουσείο Μπενάκη, Μουσείο Λαϊκής Τέχνης, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα και, από το 1985, τα εκπαιδευτικά προγράμματα του ΥΠ.ΠΟ για την αρχαία Ελλάδα. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα όμως εξακολουθούσαν να θεωρούνται μεγάλη πολυτέλεια για την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Λίγοι αρχαιολόγοι είχαν την ψυχραιμία, μέσα στον φόρτο της εργασίας τους, να αντιληφθούν τη μεγάλη χρησιμότητά τους για το ίδιο τους το έργο.

Από πού άρχισαν όλα; Από το Τμήμα Μουσείων της Διεύθυνσης Βυζαντινών, δηλαδή από μια κεντρική υπηρεσία του ΥΠ.ΠΟ, η οποία δεν υπάρχει σήμερα με την ίδια δομή και σύνθεση.

Οι στόχοι της, όπως διαμορφώθηκαν σιγά-σιγά και με την εμπειρία που αποκτήσαμε στην πορεία, ήταν οι ακόλουθοι:

- Να υποστηρίξει τις περιφερειακές υπηρεσίες στις σχέσεις τους με το κοινό.
- Να βελτιώσει την εικόνα που η μακροχρόνια εκπαιδευτική εμπειρία είχε μεταφέρει στην κοινωνία για το Βυζάντιο.
- Να διαδώσει τις καινούργιες ερμηνείες που άρχισαν να καθιερώνονται γι' αυτή την περίοδο.
- Να έρθει σε επαφή με τη νεώτερη γενιά και να παρουσιάσει την πο-

λιτιστική κληρονομιά με αμεσότητα, ώστε να την αντιληφθούν και να την πλησιάσουν, με στόχο πάντα η γνώση αυτή, το συναισθηματικό δέσιμο και η έννοια της συνέχειας της ζωής να τους βοηθήσει στη σύγχρονη καθημερινότητά τους.

Ποια ήταν η αφορμή; Η Κορνηλία Χατζηασλάνη, που εκείνη την εποχή, μαζί με τα καθήκοντά της στην Ακρόπολη, οργάνωνε ανοιχτές ημέρες στα Μουσεία για ένα ιδιαίτερο σχολείο.

Πού έγινε η αρχή; Στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, το μοναδικό βυζαντινό μουσείο της χώρας εκείνη την εποχή, που βρισκόταν κοντά μας και ήταν πιο εύκολη η συνεργασία μας. Συγχρόνως, υπήρχε ήδη στο Βυζαντινό Μουσείο ένας αριθμός συναδέλφων που πίστευαν στο άνοιγμα αυτό του μουσείου, καθώς θεωρούσαν το μουσείο ιδιαίτερα περιχαρακωμένο στο επιστημονικό του αντικείμενο.

Φαίνεται ότι το «ήταν ο σωστός χρόνος» ήταν σωστό. Οι ανοιχτές ημέρες του Βυζαντινού Μουσείου συνεχίστηκαν και τις επόμενες χρονιές με μεγάλη επιτυχία και σταδιακή αποδοχή από όλο το προσωπικό του μουσείου. Το Τμήμα Μουσείων υποστήριξε το μουσείο για την επανάληψη της ανοιχτής ημέρας, τουλάχιστον για τα επόμενα δύο χρόνια, αλλά οι συνάδελφοι του Βυζαντινού Μουσείου το είχαν ήδη αγκαλιάσει και πιστέψει, το είχαν ενστερνιστεί και το συνέχισαν διατηρώντας μια καλή συνεργασία.

Μετά από αυτή την εμπειρία της ανοιχτής ημέρας, το Τμήμα Μουσείων σχεδίασε ένα ακόμη εκπαιδευτικό πρόγραμμα στη Μονή Κιαισαριανής. Ακολούθησε ένα μικρό έντυπο με τις βασικές πληροφορίες για το μνημείο και τη χρήση του στη βυζαντινή εποχή. Η καθημερινή ζωή των μοναχών και η οργάνωση των μοναστηριών ήταν το βασικό του αντικείμενο. Ακολούθησε η Μονή Δαφνίου με το δικό της έντυπο και πραγματοποίηση του προγράμματος σε καθημερινή βάση, με έμφαση στο μνημείο, στη ζωή των μοναχών, στην άμυνα των μοναστηριών και

στο χαρακτηριστικό βυζαντινό καλλιτεχνικό είδος, στα ψηφιδωτά. Εκδόθηκε και ειδικό έντυπο για το πρόγραμμα. Τα έντυπα απευθύνονταν κυρίως στους εκπαιδευτικούς για να προετοιμάσουν την επίσκεψη, ή για να συνεχίσουν το πρόγραμμα μετά την επίσκεψη. Το Τμήμα Μουσείων συνέχισε να τα διατηρεί σε καθημερινή βάση. Κάνοντας οικονομία δυνάμεων, προσπαθήσαμε να δούμε ποια Εφορεία είχε τη δυνατότητα να επωφεληθεί απ' αυτό το θέμα, δηλαδή τα μοναστήρια και τη μοναστική ζωή. Η 3η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στη Χίο είχε ένα εξαιρετικό μνημείο, ανάλογο με το Δαφνί, τη Νέα Μονή, και είχε τη βούληση να πραγματοποιήσει το πρόγραμμα προσαρμοσμένο στα δικά της δεδομένα. Διαμόρφωσε λοιπόν το δικό της πρόγραμμα, το οποίο και συνέχισε. Με την εμπειρία που σιγά-σιγά αποκτήσαμε, προσπαθήσαμε να υποστηρίξουμε τις περιφερειακές υπηρεσίες στη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών τους προγραμμάτων. Με ποιο τρόπο; Σχεδιάζοντας τα προγράμματα σε συνεργασία μαζί τους και εκπαιδεύοντας τους μουσειοπαιδαγωγούς των περιφερειακών υπηρεσιών μέσα από το πρόγραμμα της Καισαριανής, του Δαφνίου και του Βυζαντινού Μουσείου.

Η επιλογή του χώρου του προγράμματος γινόταν από την Εφορεία ανάλογα με την ετοιμότητά της, τα προβλήματα, κλπ. Πολύ βασικό πρόβλημα ήταν η επιλογή του κατάλληλου προσωπικού και ακολουθούσαν οι συναντήσεις. Ερχόταν πρώτα το προσωπικό στο Τμήμα Μουσείων, ενημερωνόταν για το θέμα, παρακολουθούσε τα εκπαιδευτικά προγράμματα, γινόταν η επιλογή του θέματος και του χώρου. Επιστρέφοντας στην Εφορεία τους, συγκέντρωναν το υλικό μετά από τις βασικές κατευθύνσεις. Ακολουθούσε δεύτερη συνάντηση επί τόπου ώστε να προσαρμοστεί το υλικό στο πρόγραμμα, νέα προετοιμασία και συνεργασία. Τα πρώτα προγράμματα πραγματοποιούνταν από το προσωπικό του Τμήματος Μουσείων και συνέχιζονταν από το προσωπικό της Εφορείας.

Έτσι δημιουργήθηκαν τα προγράμματα για το Βυζαντινό Μουσείο της Καστοριάς, για τη Νέα Μονή της Χίου, για το Κάστρο των Σερβίων, για το Βυζαντινό Μουσείο των Ιωαννίνων, για τον Μυστρά, για τη Μονεμβασία. Σιγά-σιγά επιλέχθηκαν θέματα κοινά για το Βυζάντιο, τα οποία θα μπορούσαν να εφαρμοστούν σε πολλές Εφορείες ή Μουσεία. Έτσι δημιουργήθηκαν τα παρακάτω προγράμματα:

– «Στον κόσμο των βυζαντινών χειρογράφων», με εποπτικό υλικό που μπορούσε να αναπαραχθεί με χαμηλό κόστος για όποια Εφορεία το επιθυμούσε.

– «Ταξίδια στις βυζαντινές θάλασσες», με ανάλογο τρόπο.

Τα προγράμματα εφαρμόστηκαν στη Βέροια, την Καστοριά, τα Γιάννενα, την Κρήτη, τη Χίο, τη Μονεμβασία, τον Μυστρά. Τα έντυπα που εκδόθηκαν γι' αυτό τον σκοπό εξυπηρετούσαν και έναν άλλο στόχο. Ποιος φέρνει τα παιδιά στα προγράμματα; Οι εκπαιδευτικοί ή οι γονείς; Και οι δύο όμως είχαν γαλουχηθεί με τη γνωστή έννοια του Βυζαντίου. Έπρεπε να ενημερωθούν και αυτοί για να φέρουν τα παιδιά τους στο πρόγραμμα. Τα θέματα που επιλέχθηκαν έπρεπε να είναι ενδιαφέροντα, ελκυστικά και να εντοπίζεται κάθε φορά η σχέση με το παρόν. Συγχρόνως, επιλέγονταν θέματα στα οποία η έρευνα

είχε προχωρήσει αρκετά ώστε να γίνουν γνωστά νέα στοιχεία στο ευρύτερο κοινό.

- «Περί Υδάτων», μικρό έντυπο με πληροφορίες για τη χρήση του νερού στη βυζαντινή εποχή.
- Όταν τα θέματα ήταν κοινά, συνδέαμε το Μουσείο ή την Εφορεία που είχε μεγαλύτερη εμπειρία στο θέμα αυτό.
- «Εικόνες, η κατασκευή, η χρήση τους, το τέμπλο, κλπ.».
- «Κάστρα, η άμυνα, η πόλη».
- «Τα ψηφιδωτά και η κατασκευή τους, κλπ.».

Οι Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς ήταν μια ακόμη αφορμή για τη δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Πολλές φορές, για οικονομία δυνάμεων, το θέμα του εκπαιδευτικού προγράμματος ξεκινούσε από το θέμα του εορτασμού των ΕΗΠΚ.

Η Διεθνής Φωτογραφική Εμπειρία Μνημείων μάς έφερε επίσης σε στενότερη επαφή με τα σχολεία. Πρόκειται για πρόγραμμα ευαισθητοποίησης των νέων της Ευρώπης για την πολιτιστική κληρονομιά μέσω ενός φωτογραφικού διαγωνισμού, με θέμα τα μνημεία. Ο διαγωνισμός συντονιζόταν από το Τμήμα Μουσείων, εκδιδοταν ένα έντυπο και τα έργα παρουσιάζονταν σε ειδική έκθεση που πραγματοποιούνταν αρχικά στην αίθουσα του Συλλόγου Ελλήνων Αρχαιολόγων και αργότερα στη Στοά του Βιβλίου.

Από το 1996 άρχισαν και οι ετήσιες συναντήσεις στην Αθήνα, ημερίδες όπου παρουσιάζονταν τα καινούργια προγράμματα, θέτονταν προβληματισμοί και γινόταν ένας απολογισμός:

– Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα Mobility and Exchange of Educators for Training, που συντόνισε το Τμήμα Μουσείων για την επιμόρφωση των μουσειοπαιδαγωγών, σε συνεργασία με το English Heritage, κρατικό οργανισμό για την προστασία και ανάδειξη των μνημείων. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν 14 μουσειοπαιδαγωγοί που υλοποίησαν προγράμματα για τον βυζαντινό πολιτισμό σε όλη την Ελλάδα, οι οποίοι συνεργάστηκαν με τους Άγγλους συναδέλφους τους σε διάφορα σημεία της Αγγλίας. Στο τέλος του προγράμματος οι Άγγλοι συνάδελφοι συμμετείχαν σε ένα μεγάλο εργαστήριο στην Ελλάδα σε μια τελική συνεδρία, το 2000. Το πρόγραμμα είχε να προσθέσει μεγάλη εμπειρία και συνέβαλε στη σύσφιξη των σχέσεων.

– Η συμμετοχή στο πρόγραμμα «Μελίνα - Εκπαίδευση και Πολιτισμός». Το Τμήμα Μουσείων ανέλαβε έναν συμβουλευτικό ρόλο για τις Εφορείες και τα Μουσεία που συμμετείχαν στο πρόγραμμα, ενώ συγχρόνως εξέδωσε ένα έντυπο κορμού, στο οποίο περιλαμβάνονται οι βασικές όψεις του βυζαντινού πολιτισμού, με τίτλο «Βυζαντινές ψηφίδες». Το έντυπο περιλαμβάνει πληροφορίες για την αστική, διοικητική και κοινωνική οργάνωση, για την άμυνα, την οικονομία, την κοινωνική ζωή, την παιδεία, τη θρησκεία, την επικοινωνία, την επιστήμη και την τεχνολογία, την τέχνη και την αρχιτεκτονική, τα ήθη και έθιμα, τον ιδιωτικό βίο. Το έντυπο απευθυνόταν στους εκπαιδευτικούς, είναι όμως χρήσιμο και σε οποιονδήποτε θελήσει να αντλήσει βασικές πληροφορίες για το Βυζάντιο.

Κάνοντας τώρα έναν απολογισμό, βλέπουμε ότι ο αρχικός στόχος, να ευαισθητοποιηθούν δηλαδή οι Εφορείες, πέτυχε. Από τότε δημιουργήθηκαν δομές για τη συνέχιση των προγραμμάτων, όπως στη Ρόδο, στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, και, φυσικά, στο Βυζαντινό Μουσείο.

Το Τμήμα Μουσείων δεν δραστηριοποιήθηκε ιδιαίτερα σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς, γιατί αυτοί ανήκαν σε άλλο Υπουργείο και οι συνεργασίες ήταν πάντα δύσκολες. Έντυπα με τα εκπαιδευτικά προγράμματα που διεξάγονταν σε όλη τη χώρα ετοιμάστηκαν και στάλθη-

καν στο Υπουργείο Παιδείας, ώστε οι εκπαιδευτικοί να διευκολυνθούν στις επισκέψεις τους και στον προγραμματισμό.

Ο στόχος ήταν να αναβαθμιστούν οι υπηρεσίες που παρέχονται από τις Εφορείες του ΥΠ.Π.Ο. Από την αρχή θεωρήσαμε ότι η ερμηνεία των μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων και των μουσείων ανήκει σ' αυτούς που διαχειρίζονται αυτούς τους τόπους. Αυτό δεν σημαίνει οποιαδήποτε άρνηση ή παροχή ευκολιών στους εκπαιδευτικούς, γιατί προσπαθήσαμε και συμμετείχαμε πάντα σε συναντήσεις και ημερίδες εκπαιδευτικών.

Εκπαιδευτικά προγράμματα για τον λαϊκό πολιτισμό

Τ. Χατζηνικολάου

Προϊσταμένη της Διεύθυνσης Νεώτερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Πρόεδρος του Ελληνικού Τμήματος του ICOM

Αν κάποιος κατέγραφε όλα τα εκπαιδευτικά προγράμματα που έχουν σχεδιαστεί και πραγματοποιηθεί στη χώρα μας, θα διαπίστωνε ότι εκείνα που έχουν ως θέμα τον λαϊκό πολιτισμό είναι τα περισσότερα σε αριθμό ενώ παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες καθώς και μεγάλη ποικιλία. Και δεν θα μπορούσε ίσως να συμβεί διαφορετικά, γιατί ουσιαστικά πρόκειται για την ερμηνεία του όρου «λαϊκός πολιτισμός», την αποσαφήνιση του ιδεολογικού του περιεχόμενου και την ιδεολογική χρήση του τόσο από το επίσημο κράτος όσο και από συγκροτημένες κοινωνικές ομάδες.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τον λαϊκό πολιτισμό άρχισαν να αναπτύσσονται στη χώρα μας με ταχείς ρυθμούς κατά την περίοδο της μεταπολίτευσης, πριν τριάντα περίπου χρόνια. Τότε, μέσα στο γενικότερο ενδιαφέρον για τη μελέτη του νεοελληνικού πολιτισμού, αναζωπυρώθηκε το ενδιαφέρον για τη διάσωση της παράδοσης, ενώ η ίδρυση λαογραφικών «μουσείων» και η δημιουργία αντίστοιχων συλλογών σημείωσαν πραγματική έκρηξη.

Τα προβλήματα των μουσείων αυτών έχουν επανειλημμένως επισημανθεί. Παρ' όλα αυτά, το γεγονός ότι μπορούσαν να κινηθούν έξω από τις δεσμεύσεις του αρχαιολογικού νόμου, καθώς και η δυνατότητα ευκολότερης προσέγγισης του πρόσφατου παρελθόντος από τους μαθητές των μικρότερων κυρίως ηλικιών ώθησαν τα λαογραφικά μουσεία –πολύ πριν από τα αρχαιολογικά– στην οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Σταθμός, ως προς την ιστορία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, μπορεί να θεωρηθεί η έκθεση «Παραδοσιακές καλλιέργειες» που διοργανώθηκε στο Μουσείο Μπενάκη το 1978 και σημείωσε ιδιαίτερη επιτυχία. Συνοδευόταν από ειδικά έντυπα που απευθύνονταν στα παιδιά για να τα βοηθήσουν να προσεγγίσουν με τρόπο ευχάριστο τον παραδοσιακό πολιτισμό.

Τη σκυτάλη πήραν στη συνέχεια το Πελοποννησιακό Λαογραφικό

Ίδρυμα και το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης. Ακολούθησαν πολλά άλλα λαογραφικά μουσεία σε όλη την Ελλάδα. Αναφέρουμε ενδεικτικά, χωρίς πρόθεση πλήρους καταγραφής, το Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής - Ίδρυμα Ψαρπούλου, το Μουσείο Εθνικών Ενδυμασιών του Λυκείου των Ελληνίδων, την Επιτροπή Ποντιακών Μελετών, το Ναυτικό Μουσείο της Ελλάδος, το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, το Ιστορικό Λαογραφικό Μουσείο Λάρισας, το Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας-Θράκης, το Ιστορικό Λαογραφικό Μουσείο Κορίνθου, το Μουσείο Σολωμού και Επιφανών Ζακυνθίων, το Δημοτικό Μουσείο Καβάλας, το Λαογραφικό Μουσείο Ορεστιάδας και Περιφέρειας, το Εθνολογικό Μουσείο Θράκης, το Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, τη Λαογραφική Συλλογή Μυκόνου κ.ά.

Τα εκπαιδευτικά αυτά προγράμματα, ανάλογα με την εκάστοτε προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού, σχεδιάστηκαν από διαφορετικές οπτικές γωνίες και κινήθηκαν σε διαφορετικούς άξονες. Το έντυπο υλικό που τα συνόδευε ακολουθούσε αντίστοιχα τη δική του αισθητική:

- Άλλα καλλιεργούσαν ένα συναίσθημα νοσταλγίας για έναν κόσμο που είχε πια χαθεί (άραγε ποια ήταν τα συναισθήματα των παιδιών;).
- Άλλα στόχευαν στην παροχή πληροφοριών για τον αγροτικό κόσμο, χωρίς συχνά να δίνεται η έννοια της διάστασης του χώρου και του χρόνου.
- Άλλα ήταν χαρούμενα, ζωντανά και εύληπτα και έδιναν στα παιδιά την αίσθηση του παραμυθιού και του παιχνιδιού.
- Πολλά πρόσφεραν ενδιαφέρουσες δυνατότητες για δημιουργία χειροτεχνημάτων.
- Υπήρξαν και προγράμματα που, ξεκινώντας από την παράδοση, άνοιγαν στα παιδιά ένα παράθυρο στη σύγχρονη τέχνη.

Σ' αυτό το διαμορφωμένο, ως προς τη λαογραφία, μουσειοπαιδαγωγικό τοπίο έρχεται να δώσει νέα προοπτική το «Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ-Εκπαίδευση και Πολιτισμός» στην πρώτη διετία της πιλοτικής εφαρμογής του, 1995-1997.

Το Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ είχε ως στόχο την ποιοτική αλλαγή στην εκπαίδευση. Η ενδυνάμωση της πολιτιστικής διάστασης της εκπαίδευσης αποσκοπούσε στην αποκατάσταση μιας δυναμικής και αυθεντι-

κότερης επικοινωνίας του παιδιού με το ιστορικό και κοινωνικό του περιβάλλον, προβάλλοντας τη γνώση ως μέσο και όχι ως σκοπό.

Το Πρόγραμμα περιελάμβανε πολλές δράσεις. Μια από αυτές ήταν οι επισκέψεις σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς και η παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού. Για την πρώτη και δεύτερα Δημοτικού η θεματολογία αφορούσε τον λαϊκό πολιτισμό. Ο σχεδιασμός, η μελέτη και η υλοποίηση του μεγαλύτερου μέρους του Προγράμματος ΜΕΛΙΝΑ έγινε από το Μουσείο Μπενάκη με τη συνεργασία της τότε Διεύθυνσης Λαϊκού Πολιτισμού (σήμερα Διεύθυνση Νεώτερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς). Συμμετείχαν το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, το Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας-Θράκης, το Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, το Ιστορικό Λαογραφικό Μουσείο Λάρισας, το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, το Ιστορικό Λαογραφικό Μουσείο Κορίνθου, το Ιστορικό Μουσείο Κρήτης. Αποτέλεσμα ήταν η παραγωγή ενός πολύ πλούσιου εκπαιδευτικού υλικού, που κάλυπτε σχεδόν όλες τις πτυχές του παραδοσιακού πολιτισμού, υλικού και άυλου.

Όλες οι εκπαιδευτικές δράσεις του Προγράμματος για τον λαϊκό πολιτισμό τυπώθηκαν σε έναν εύχρηστο τόμο, με τίτλο «Εκπαίδευση - Λαϊκός Πολιτισμός», που περιελάμβανε επίσης ενημερωτικά εισαγωγικά κείμενα και άλλες πληροφορίες σχετικές με τα εκπαιδευτικά έντυπα.

Μετά από μια περίπου δεκαετία από την πρώτη πειραματική εφαρμογή, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ βοήθησε ουσιαστικά στη συστηματοποίηση πολλών ενεργειών, στην ανάδειξη διαφορετικών προσεγγίσεων και στην αλληλεπίδραση ως προς τις μεθόδους που ακολουθήθηκαν κατά την υλοποίηση των προγραμμάτων.

Από εκεί και πέρα όλα ήταν πια διαφορετικά. Το έδαφος ήταν ώριμο για την ανάπτυξη γόνιμου διαλόγου, για συνεργασίες μουσείων και άλλων φορέων, για τη δημιουργία δικτύων. Τα προγράμματα με θέμα τον λαϊκό πολιτισμό ανοίχθηκαν σε νέες θεματικές, σε νέες ομάδες κοινού (μικρούς τσιγγάνους, παιδιά παλιννοστούντων, προσφύγων, σε ομάδες ΑΜΕΑ, κλπ.), βγήκαν έξω από το κέλυφος του μουσείου.

Το 1997 η τότε Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού καθιέρωσε μια ετήσια ενημερωτική συνάντηση, ένα σεμινάριο δηλαδή, με θέμα «Νεοελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά και Εκπαίδευση», στο οποίο συμμετέχουν τα μουσεία νεώτερου πολιτισμού, οι εφορείες νεωτέρων μνημείων και άλλοι φορείς. Στόχος του σεμιναρίου είναι η ανταλλαγή απόψεων και εμπειρίας, η επεξεργασία ειδικών θεμάτων και, τελικά, η δημιουργία ενός σταθερού δικτύου συνεργασίας.

Τόσο η Διεύθυνση όσο και εκπρόσωποι πολλών μουσείων του δικτύου συμμετέχουν σε σεμινάρια για την επιμόρφωση εκπαιδευτικών. Παράλληλα, η Διεύθυνση προχωρεί στον σχεδιασμό και στην παραγωγή εκπαιδευτικών φακέλων που συμπληρώνουν τη θεματολογία του Προγράμματος ΜΕΛΙΝΑ και αποστέλλονται σε σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Ο εορτασμός των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς κινητοποιεί κάθε χρόνο πολλά μουσεία, τα οποία οργανώνουν προγράμματα και σχεδιάζουν νέο πρωτότυπο εκπαιδευτικό υλικό. Η ομολογουμένως ενδιαφέρουσα θεματολογία του θεσμού αυτού βοήθησε τα λαογραφικά μουσεία να ξεφύγουν από τα στενά θεματικά πλαίσια της λαϊκής τέχνης, ανοίγοντας νέους ορίζοντες και υιοθετώντας νέες προσεγγίσεις.

Πολλά εκπαιδευτικά προγράμματα, που σχεδιάστηκαν με αφορμή τον εορτασμό των Ευρωπαϊκών Ημερών, είχαν μεγάλη απήχηση και συνεχίστηκαν σ' όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς. Από το 1999 οι εκπαιδευτικές δράσεις διαπολιτισμικού χαρακτήρα, που είχαν ξεκινήσει από το Κέντρο Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του ΥΠ.ΠΟ, συστηματοποιούνται και συντονίζονται από το Γραφείο (μετέπειτα Τμήμα) Διαπολιτισμικών Θεμάτων της Διεύθυνσης Νεώτερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ενώ αρχίζει τη λειτουργία του το Διαπολιτισμικό Στέκι (Εργαστήριο Δημιουργικής Απασχόλησης) στο Ίλιον Αττικής με τη συνεργασία του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης και του Μουσείου Ελληνικών Λαϊκών Οργάνων Φοίβου Ανωγειανάκη.

Από όλα όσα αναφέραμε, είναι προφανές ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μια νέα πραγματικότητα στον τομέα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τον λαϊκό πολιτισμό. Στο ξεκίνημα, πριν από τρεις περίπου δεκαετίες, κάποιοι θεωρούσαν ότι τα προγράμματα αυτά δεν αποτελούσαν προτεραιότητα. Πίστευαν ότι η παράδοση μεταδίδεται αυθόρμητως από γενιά σε γενιά, ότι ο ελληνικός «εθνικός» χαρακτήρας ήταν κάτι το έμφυτο. Ωστόσο, οι αντιλήψεις άλλαξαν. Σήμερα είναι πια αποδεκτό ότι ο πολιτισμός, σε όλες του τις διαστάσεις, δεν κληρονομείται, διδάσκεται. Με άλλα λόγια, πρέπει να μάθουμε την παράδοσή μας. Και αυτό πρέπει να αρχίσει από τις πιο μικρές ηλικίες. Σε μας εναπόκειται να βρούμε τη γλώσσα, τους κώδικες που θα μας βοηθήσουν να πλησιάσουμε τους νέους και να τους βοηθήσουμε να αναζητήσουν, μέσα από την παράδοση, την έμπνευση για ένα καλύτερο μέλλον.

Πολιτισμός και Περιβάλλον: Κοινή πορεία προς την ανάπτυξη συνείδησης ενεργού και υπεύθυνου πολίτη

Π. Χραμπάνης

Αρχιτέκτων, Μέλος Δ.Σ. του ICOM

Το ICOM και το περιβάλλον

«Γιατί παραλείφθηκε ο όρος 'πολιτιστική' από το θέμα της Γενικής Συνδιάσκεψης του 2004, που ήταν 'Μουσεία και άυλη κληρονομιά'; ρώτησε ένας αναγνώστης του περιοδικού ICOM News, στο τεύχος 4, του 2003. Η απάντηση δόθηκε από τον τότε Πρόεδρο της ASPAC, της Περιφερειακής Οργάνωσης του ICOM για την Ασία και τον Ειρηνικό, Διευθυντή του Τμήματος Αειφόρου Περιβαλλοντικής Διαχείρισης του Εθνικού Πανεπιστημίου της Αυστραλίας, με έδρα την Καμπέρα: «Ως άυλη εννοείται και η φυσική και η πολιτιστική κληρονομιά (...). Η τεκμηρίωση για την παραδοσιακή γνώση περί βιοποικιλότητας αποτελεί ένα ανεκτίμητο άυλο στοιχείο της φυσικής κληρονομιάς. Το Εθνικό Μουσείο Φυσικής Ιστορίας του Νέου Δελχί, για παράδειγμα, ενσωματώνει στις δραστηριότητές του τις τοπικές γνώσεις και συνήθειες γύρω από την επιστήμη και το περιβάλλον». Έμμεσα, αλλά με αρκετή σαφήνεια, μας δίνεται εδώ το σημείο συνάντησης περιβάλλοντος και πολιτισμού.

Ο ορισμός και ο κώδικας δεοντολογίας

Το περιβάλλον, με την ευρύτερη έννοια του όρου, συναντάται συχνά στα επίσημα κείμενα του ICOM. Ήδη στο καταστατικό του, αποσαφηνίζοντας την έννοια «Μουσείο», ορίζεται πως «το έργο ενός Μουσείου συνδέεται με τις υλικές (και άυλες ίσως τώρα πια), μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του».

Επιπροσθέτως, στους θεσμούς που προσδιορίζονται ως «Μουσεία», στο πλαίσιο του παραπάνω ορισμού, περιλαμβάνονται και τα μνημεία της φύσης, οι αρχαιολογικοί χώροι, καθώς και οι τοποθεσίες που αποκτούν και συντηρούν τις υλικές μαρτυρίες των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους. Ανάμεσα σε αυτά αναγνωρίζονται φορείς που διατηρούν ζωντανά δείγματα φυτών και ζώων, όπως ζωολογικοί κήποι, ενυδρεία, προστατευόμενες φυσικές περιοχές αλλά και κέντρα επιστημών και πλανητάρια.

Στον κώδικα δεοντολογίας, στο κεφάλαιο για την απόκτηση συλλογών, κάτω από τον τίτλο «Προστατευόμενα βιολογικά και γεωλογικά δείγματα», διαβάζουμε πως «τα Μουσεία δεν θα πρέπει να αποκτούν βιολογικά και γεωλογικά δείγματα που έχουν συλλεγεί, πωληθεί ή, με κάποιον τρόπο, μεταφερθεί κατά παράβαση των τοπικών, εθνικών, περιφερειακών ή διεθνών νόμων, ή συμβάσεων, σχετικών με την προστασία της άγριας ζωής, ήτοι διατήρησης της φυσικής ιστορίας». Και αμέσως μετά, αναγράφεται ότι

«τα μουσεία που συλλέγουν in situ θα πρέπει να αναπτύξουν πολιτική σύμφωνη με τα επιστημονικά πρότυπα, καθώς και με τους εθνικούς και διεθνείς νόμους και συμβάσεις. Η εργασία στο πεδίο θα πρέπει να εκτελείται πάντα με σεβασμό στις τοπικές κοινωνίες, τους περιβαλλοντικούς πόρους και τις πολιτισμικές τους πρακτικές, αλλά και να γίνεται προσπάθεια να προάγεται η πολιτισμική και φυσική κληρονομιά».

Ως «φυσική κληρονομιά» νοείται για το ICOM «κάθε φυσικό αντικείμενο, φαινόμενο ή σκέψη, που αξιολογείται ως επιστημονικά ή πνευματικά σημαντικό για μια κοινότητα».

Η Διεθνής Ημέρα Μουσείων θεσπίστηκε το 1977, αλλά μόλις το 1992 αποφασίστηκε να ορίζεται ένα θέμα κάθε χρόνο για τον εορτασμό. Και το θέμα εκείνη τη χρονιά ήταν «Μουσεία και Περιβάλλον».

Στην πλούσια βιβλιογραφία που βρίσκεται στην ιστοσελίδα του Διεθνούς ICOM βρίσκουμε τίτλους, όπως «Η περιβαλλοντική αγωγή και το Μουσείο», «Διεθνείς πρωτοβουλίες και συστάσεις για την περιβαλλοντική εκπαίδευση, όπως αυτές σχετίζονται με τα Μουσεία», «Προς την ανακάλυψη της Ωκεανόπολης», «Περιβάλλον και πληροφόρηση για την προστασία της φύσης στα Μουσεία Φυσικής Ιστορίας».

Διεθνείς Επιτροπές

Η Επιτροπή Μουσείων και Συλλογών Φυσικής Ιστορίας είναι μια από τις διεθνείς θεματικές Επιτροπές του ICOM. Αντικείμενό της είναι «η διατήρηση της βιοποικιλότητας τόσο στις μουσειακές συλλογές όσο και στο φυσικό περιβάλλον, η μελέτη της παγκόσμιας φυσικής κληρονομιάς και η εκπαίδευση του ευρύτερου κοινού μέσα από μουσειακές εκθέσεις, συνέδρια, εκπαιδευτικές επισκέψεις κ.ά.».

Στις διεθνείς θυγατρικές Οργανώσεις θα βρούμε την Ένωση Ευρωπαϊκών Μουσείων Ανοικτού Χώρου, τη Διεθνή Ένωση Αγροτικών Μουσείων, καθώς και άλλες, που οι δραστηριότητές τους συνδέουν το περιβάλλον με τον πολιτισμό.

Οι φορείς - μέλη του Ελληνικού Τμήματος του ICOM

Ανάμεσα στους σχεδόν 60 φορείς-μέλη του Ελληνικού Τμήματος του ICOM, περιλαμβάνονται 12 Μουσεία που σχετίζονται άμεσα με το περιβάλλον:

- **Ανθρωπολογικό Μουσείο - ΕΚΠΑ**
Αθήνα, Μέλος
- **Βοτανικό Μουσείο - ΕΚΠΑ**
Αθήνα, Μέλος
- **Βοτανικός Κήπος - ΕΚΠΑ**
Αθήνα, Μέλος
- **Ζωολογικό Μουσείο - ΕΚΠΑ**
Αθήνα, Μέλος
- **Μουσείο Παλαιοντολογίας και Γεωλογίας - ΕΚΠΑ**
Αθήνα, Μέλος
- **Μουσείο Ορυκτολογίας - Πετρολογίας - ΕΚΠΑ**
Αθήνα, Μέλος

- **Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας**
Αθήνα, Μέλος
- **Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Αιγαίου**
Σάμος, Μέλος
- **Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης**
Ηράκλειο, Μέλος
- **Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Λέσβου - Απολιθωμένο Δάσος**
Λέσβος, Μέλος
- **Υδροβιολογικός Σταθμός - Ενυδρείο Ρόδου**
Ρόδος, Μέλος
- **Μουσείο Χέλμη Φυσικής Ιστορίας**
Ζάκυνθος, Υποψ. Μέλος

Στα μουσεία αυτά πραγματοποιούνται διάφορες δράσεις εκπαιδευτικού χαρακτήρα που σχετίζονται με το αντικείμενο του καθενός, με κύριο στόχο την ενημέρωση και την ψυχαγωγία των συμμετεχόντων. Μέχρι στιγμής, δεν γνωρίζουμε αν σε όλα τα μουσεία-μέλη του ICOM, αλλά και σε άλλα που υπάρχουν ανά την επικράτεια, γίνεται συστηματική δουλειά προς την κατεύθυνση της ευαισθητοποίησης σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, ή της προσέγγισης των προβλημάτων από τα οποία υποφέρουν τα οικοσυστήματα, και της σύνδεσής τους με την καθημερινότητα των επισκεπτών, ανηλίκων ή όχι.

Γνωρίζουμε ότι οι κατά τόπους υπεύθυνοι περιβαλλοντικής εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας και οι εκπαιδευτικοί που οργανώνουν και δραστηριοποιούν περιβαλλοντικές ομάδες στα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης απευθύνονται, για την υλοποίηση των σχετικών προγραμμάτων, σε περιβαλλοντικές οργανώσεις και στα γνωστά μεγάλα μουσεία, όπως το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας.

Αισθάνομαι την ανάγκη να αναφερθώ στη δράση του Σωματίου των Φίλων του Μουσείου αυτού, μεταφέροντας τα λόγια της κ. Άννας Μαργαριτούλη, Υπεύθυνης Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Μουσείου: «Το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας παραπέμπει στο φυσικό περιβάλλον, προσπαθώντας να δημιουργήσει σχέσεις φιλίας ανάμεσα στον άνθρωπο και τα άλλα πλάσματα του πλανήτη, αλλά και να βοηθήσει στην κατανόηση των φυσικών νόμων. Στόχος μας είναι να δημιουργήσουμε περιβαλλοντική συνείδηση, να ξυπνήσουμε αισθήματα δικαιοσύνης ανάμεσα στους ζωντανούς οργανισμούς, να θεραπεύσουμε την 'πνευματική μωπία'».

Σημαντικό έργο έχουν προσφέρει στον τομέα αυτό πολλές ελληνικές περιβαλλοντικές οργανώσεις, που σχεδιάζουν και υλοποιούν προγράμματα περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης στους χώρους τους, ή σε χώρους τρίτων και παράγουν εκπαιδευτικό δανειστικό υλικό.

Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, τέλος, καταγράψω ένα αξιοπρόσεχτο

γεγονός: στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, στο Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας, το υποχρεωτικό μάθημα του 3ου εξαμήνου «Πολιτισμική κληρονομιά» διδάσκεται από έναν περιβαλλοντολόγο, τον Δρ. Γεράσιμο Παυλογεωργάτο.

Η έννοια του συστήματος (η αλληλεξάρτηση)

Η «συστημική» θεωρία χαρακτηρίζεται από την αντίληψη ότι το όλον δεν είναι απλώς ένα άθροισμα των μερών που το αποτελούν: τα μέρη ενός όλου επηρεάζονται τόσο μεταξύ τους όσο και από το όλον. Έτσι, το καθετί είναι μέρος ενός συστήματος και σχετίζεται με τα υπόλοιπα μέρη, οπότε η συμπεριφορά του επηρεάζει και επηρεάζεται από την κατάσταση των άλλων μερών αλλά και όλου του συστήματος.

Αυτό που η «συστημική» προσέγγιση βάζει πραγματικά σε δοκιμασία, σε όλους του κλάδους της επιστήμης, είναι ο γραμμικός τρόπος σκέψης, με τον οποίον αναζητάμε τη σχέση αιτίας-αποτελέσματος προκειμένου να κατανοήσουμε ένα φαινόμενο. Είμαστε όλοι βαθιά επηρεασμένοι από τη δυτική ατιοκρατική θεώρηση του κόσμου και χρειάζεται να ασκηθούμε, προκειμένου, αντί της αναζήτησης των αιτιών, να μάθουμε να παρατηρούμε τις «κυκλικές αλληλεπιδράσεις» σε ένα σύστημα.

Το «σύστημα» είναι ένα σύνολο μερών που αλληλοεπηρεάζονται και εξελίσσονται συγχρόνως γύρω από έναν κοινό σκοπό, δημιουργώντας ένα κοινό νόημα. Ως ζωντανός οργανισμός βρίσκεται σε διαρκή σχέση και αλληλεπίδραση με άλλους οργανισμούς και με το περιβάλλον του. Κάθε φαινόμενο που παρουσιάζεται σ' ένα μικρότερο μέρος του οργανισμού μπορεί να συνδεθεί με ό,τι άλλο γίνεται στην ευρύτερη ομάδα και να διευρυνθεί το νόημά του ή να αποκτήσει άλλο νόημα.

Περιβάλλον και πολιτισμός

Πολιτισμός μπορεί να σημαίνει και ταύτιση με την τέχνη και τα δημιουργήματα-επιτεύγματα του ανθρώπου. Και ένα βασικό πολιτιστικό επίτευγμα για τον άνθρωπο είναι η δυνατότητα συνύπαρξης, η δημιουργία κοινωνιών. Κλείνω με κάποιες σκέψεις:

Ο πολιτισμός και το περιβάλλον συναντώνται στην κοινή πορεία για ποιότητα ζωής, γιατί

- αναδεικνύουν αξίες, όπως του σεβασμού στον εαυτό μας, στον άλλο, στο περιβάλλον και στην ίδια τη ζωή,
- καλλιεργούν τη σχέση και την επικοινωνία, το μοίρασμα και την έκφραση συναισθημάτων,
- είναι βίωμα της αλληλεπίδρασης των πραγμάτων και της συνυπευθυνότητας για το συλλογικό αποτέλεσμα,
- είναι το όχημα για να γίνει ο άνθρωπος πρωταγωνιστής της ζωής του και να κάνει την καθημερινότητά του τέχνη.

Σύγχρονες προσεγγίσεις των επιστημονικών κέντρων στην ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων

Δ. Λελίγκου

Αστροφυσικός

Το σύγχρονο μουσείο, διατηρώντας τον διαχρονικό του ρόλο ως κέντρου καλλιέργειας και πολιτιστικής παιδείας, ακολουθεί τις ανάγκες της κοινωνίας και μετατρέπεται σταδιακά σε λειτουργικότερο και πιο «ζωντανό» οργανισμό. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού ενδυναμώνει την επικοινωνία του με τον επισκέπτη και συμβάλλει, μέσω της δημιουργίας εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, στην εκπαίδευση του κοινού.

Το πρώτο στοιχείο ιδιαίτερης επικοινωνίας μεταξύ επισκέπτη και εκθέματος εμφανίστηκε στις αρχές του 20ού αιώνα σε ένα από τα σπουδαιότερα επιστημονικά μουσεία (Science Museums), στο Deutsches Museum του Μονάχου, που ιδρύθηκε το 1906. Πέρα από τη διάσωση και φύλαξη εντυπωσιακών επιστημονικών και τεχνολογικών συλλογών, το Deutsches Museum πρωτοτύπησε με τη δημιουργία του λεγόμενου push button exhibit, δηλαδή εκθέματος άμεσης επικοινωνίας: πατώντας ένα κουμπί, ο επισκέπτης θέτει σε λειτουργία μια συσκευή και παρακολουθεί το φυσικό φαινόμενο που ακολουθεί. Επειδή υπήρξε ιδιαίτερα ενθαρρυντική η αποδοχή τέτοιου είδους εκθεμάτων από το κοινό, έγιναν περαιτέρω βήματα με αποτέλεσμα να εμφανιστούν τα λεγόμενα hands-on εκθέματα στο Exploratorium του Σαν Φρανσίσκο, που ιδρύθηκε το 1968 και αποτέλεσε το πρώτο επιστημονικό κέντρο. Τα επιστημονικά κέντρα είναι επιστημονικά μουσεία επόμενης γενιάς, τα οποία καινοτομούν με την καθιέρωση hands-on εκθεμάτων, μηχανικών δηλαδή κατασκευών που επιτρέπουν τη φυσική επικοινωνία του επισκέπτη με το έκθεμα και την ανάπτυξη πρωτοβουλιών. Τα hands-on εκθέματα αποτέλεσαν σταθμό στη μουσειολογία, καθιερώνοντας τη φιλοσοφία του «μαθαίνω αγγίζοντας». Πράγματι, στα επιστημονικά κέντρα ο επισκέπτης μπορεί πλέον να αγγίζει τα εκθέματα και να πραγματοποιεί μόνος του απλά πειράματα. Η επίσκεψη κεντρίζει το ενδιαφέρον του κοινού, οι επιστημονικές γνώσεις προβάλλονται με πρωτότυπο και ευχάριστο τρόπο και οι επισκέπτες ψυχαγωγούνται μαθαίνοντας.

Για τον λόγο αυτό τα επιστημονικά κέντρα είναι ιδιαίτερα αγαπητά στους νέους. Τα εκθέματά τους καλύπτουν, ως επί το πλείστον, θεματικές ενότητες από τον χώρο της Φυσικής, της Χημείας, της Βιολογίας, της Γεωλογίας, της Πληροφορικής, των Μαθηματικών, της Αστρονομίας και, γενικότερα, των φυσικών επιστημών. Λόγω του έντονου ψυχαγωγικού χαρακτήρα που παρουσιάζει η αυτοκαθοδηγούμενη ξενάγηση, είναι απαραίτητη η οργάνωση εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για να αξιοποιηθούν οι παιδαγωγικές δυνατότητες

που προσφέρουν τα hands-on εκθέματα και να μη μετατραπούν σε «επιστημονικά λούνα παρκ».

Πράγματι, τα επιστημονικά κέντρα παρέχουν άτυπη και μη τυπική εκπαίδευση ως προς τις φυσικές επιστήμες. Τα εκθέματά τους κεντρίζουν την περιέργεια του κοινού, προωθούν την ερευνητική διάθεση των νέων και παροτρύνουν την αντιπαράθεση. Στα εργαστήριά τους, όπου πραγματοποιούνται εκπαιδευτικά προγράμματα, η κατανόηση των φαινομένων επιτυγχάνεται με τα στοιχεία της ανακάλυψης, με το παιχνίδι και την ψυχαγωγία, ενώ η δράση και η ενεργή συμμετοχή αποτελούν τα βασικά στοιχεία για την παροχή της επιστημονικής γνώσης. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα που προσφέρουν τα επιστημονικά μουσεία και τα επιστημονικά κέντρα του εξωτερικού συμβαδίζουν με τη σχολική ύλη, αλλά έχουν ανεξάρτητη δομή. Τα προγράμματα απευθύνονται σε ομάδες 20-30 ατόμων και μπορούν να διεξαχθούν είτε σε μια μόνο συνάντηση, που συνήθως διαρκεί μία έως μιάμιση ώρα, ή να ολοκληρωθούν σε 3-4 διαφορετικές συναντήσεις. Πραγματοποιούνται συνήθως μέσα στα εργαστήρια ή σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους του μουσείου. Μπορούν να συμπεριλαμβάνουν και ειδική ξενάγηση για τη μελέτη συγκεκριμένων εκθεμάτων που σχετίζονται με το θέμα του εκπαιδευτικού προγράμματος, τις περισσότερες όμως φορές τα προγράμματα δεν συνδέονται με ξεναγήσεις. Η επιστημονική γνώση παρέχεται με εφαρμογές και πειράματα, και καλύπτονται ποικίλες επιστημονικές ενότητες από τον χώρο της Χημείας, της Βιολογίας, των Μαθηματικών, της Πληροφορικής, της Γεωλογίας, της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, της Ιστορίας των Επιστημών, της Αστρονομίας, της Φυσικής και, γενικότερα, των φυσικών επιστημών.

Τα προγράμματα Χημείας έχουν συνήθως ως θέμα τα στοιχεία και τις οργανικές και ανόργανες ενώσεις: οι μαθητές, αναμιγνύοντας χημικές ουσίες, ψυχαγωγούνται δημιουργώντας πρωτότυπα «ποτά». Τα προγράμματα Βιολογίας αναφέρονται κυρίως στο DNA και τα χρωμοσώματα, στην ηλεκτροφόρηση και το PCR. Οι πιο συχνές πειραματικές εφαρμογές που πραγματοποιούνται είναι η εξαγωγή του DNA από φυτικό οργανισμό και η επίδειξη στοιχείων της μεθόδου DNA fingerprinting. Κατά τη διεξαγωγή των προγραμμάτων Χημείας και Βιολογίας οι μαθητές φορούν συνήθως ειδικές άσπρες μπλούζες για να έχουν την αίσθηση ότι είναι «μικροί επιστήμονες». Τα μαθήματα Πληροφορικής διεξάγονται σε ειδικά επανδρωμένα με υπολογιστές εργαστήρια, ενώ τα προγράμματα Μαθηματικών αναφέρονται συχνά και στην ιστορία των Μαθηματικών από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Τα βασικά θέματα των προγραμμάτων Γεωλογίας είναι τα ηφαίστεια, οι τεκτονικές πλάκες και οι σεισμοί, ενώ στις δράσεις περιβαλλοντικής εκπαίδευσης οργανώνονται εξειδικευμένες περιηγήσεις, καθώς και εργαστήρια ανακύκλωσης. Κατά τη διεξαγωγή των προγραμμάτων ιστορίας των επιστημών παρέχεται η δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν παλιά επιστημονικά όργανα και σε ορισμένες περιπτώσεις παρουσιάζονται ακόμη και μέθοδοι για την ανακαίνισή τους.

Τα προγράμματα Αστρονομίας περιλαμβάνουν εξειδικευμένα μαθή-

ματα στο Πλανητάριο με θέματα, όπως παραμύθια για τα άστρα (για παιδιά μικρότερης ηλικίας), οι πλανήτες και το ηλιακό σύστημα, ο νυχτερινός ουρανός και οι αστερισμοί, γαλαξίες και μαύρες τρύπες. Μπορούν όμως να διεξαχθούν και σε εργαστήριο ή σε κατάλληλο διαμορφωμένο ανοιχτό χώρο, όταν το θέμα τους είναι η κατασκευή απλών αστρονομικών οργάνων, όπως η ηλιακή πυξίδα, το αστρολάβιο, ηλιακό σύστημα σε κλίμακα, αστρικοί χάρτες. Ποικίλες είναι οι έννοιες που αναλύονται στα εκπαιδευτικά προγράμματα Φυσικής, τα οποία καλύπτουν θεματικές ενότητες, όπως θερμότητα και θερμοκρασία, ηλεκτρισμός και ηλεκτρομαγνητισμός, δυνάμεις και κίνηση, ενέργεια, οπτική και ήχος. Τα παιδιά χωρίζονται σε μικρές ομάδες 3-4 ατόμων και πραγματοποιούν πειραματικές μετρήσεις με θερμομότρα, δυναμόμετρα και ζυγαριές, κατασκευάζουν ηλεκτρικά κυκλώματα και «παίζουν» με ήχους και χρώματα. Ιδιαίτερα αγαπητά στους νέους είναι και τα «μαγικά πειράματα Φυσικής», που αποδεικνύουν ότι η Φυσική μπορεί να είναι ακόμη και ...ευχάριστη. Για τη διεξαγωγή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων Φυσικής είναι απαραίτητη η χρήση εξοπλισμένου εργαστηρίου, συχνά όμως συνδυάζεται και με τη διεξαγωγή πειραμάτων από φτηνό και απλό υλικό. Τα πειράματα αυτά μπορούν να επαναληφθούν στο σχολείο και να βοηθήσουν σημαντικά τον εκπαιδευτικό στο έργο του. Για τον λόγο αυτό οι εκπαιδευτικοί προτιμούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα που περιλαμβάνουν κατασκευές και πειράματα με απλά υλικά καθημερινής χρήσης.

Ωστόσο, μεγάλο ενδιαφέρον υπάρχει και για τα προγράμματα των φυσικών επιστημών που διεξάγονται με τη χρήση «πλούσιου» τεχνολογικού υλικού. Ειδικά λογισμικά για την κατανόηση των φυσικών εννοιών, χρήση σειсмоγράφων για την επίδειξη του τρόπου καταγραφής των σεισμικών δονήσεων, εντυπωσιακές ψηφιακές παρουσιάσεις αστρικών σωμάτων σε πλανητάρια, παρατήρηση μικροοργανισμών στο μικροσκόπιο, ρομποτικές κατασκευές, ακόμη και συστήματα εικονικής και επαυξημένης πραγματικότητας είναι ορισμένες από τις νέες τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται στη διεξαγωγή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που οργανώνουν τα επιστημονικά κέντρα. Οι νέες τεχνολογίες προωθούν δυναμικά τις δυνατότητες της μουσειακής εκπαίδευσης και ενισχύουν σημαντικά το στοιχείο του εντυπωσιασμού στους μαθητές. Αξίζει να αναφερθεί επίσης ότι τα τελευταία χρόνια τα εκπαιδευτικά τμήματα των επιστημονικών μουσείων εντάσσουν στις δραστηριότητές τους και προγράμματα «Επιστήμης και Τέχνης», προγράμματα δηλαδή που συνδυάζουν την επιστημονική γνώση με στοιχεία από τον χώρο της τέχνης. Η δραματοποίηση και η θεατρική αγωγή, η ζωγραφική, η σωματική έκφραση, η κεραμική, το μπατίκ, η μουσική είναι ορισμένες από τις μορφές τέχνης που μπορούν να συνδυαστούν αρμονικά με φυσικές έννοιες. Για παράδειγμα, η κατασκευή απλών μουσικών οργάνων μπορεί να συνδυαστεί με την ακουστική και τη φυσική του ήχου, ενώ στα προγράμματα αστρονομίας κινήσεις των πλανητών του ηλιακού συστήματος μπορούν να συνδυαστούν με τη σωματική έκφραση και τη δραματοποίηση. Με τη βοήθεια όλων

αυτών των καινοτόμων μεθόδων τα επιστημονικά κέντρα του εξωτερικού επιτυγχάνουν να κεντρίσουν το ενδιαφέρον και την περιέργεια των μαθητών για τις φυσικές επιστήμες και συμβάλλουν, με ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο, στην ευκολότερη κατανόηση της επιστήμης. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο εκπαιδευτικός δεν συμμετέχει ιδιαίτερα κατά τη διεξαγωγή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Αυτό οφείλεται κυρίως στη διαφορετική φιλοσοφία ως προς τη διδασκαλία των επιστημονικών εννοιών σε ένα μουσειακό περιβάλλον απ' ό,τι στους χώρους του σχολείου. Απώτερος στόχος είναι η συνεχής βελτίωση της συνεργασίας μεταξύ μουσειοπαιδαγωγού και εκπαιδευτικού μέσα από συνεχή επικοινωνία και παροχή εξειδικευμένου υλικού τόσο πριν όσο και μετά τη διεξαγωγή του εκπαιδευτικού προγράμματος. Ορισμένα μουσεία προσφέρουν ακόμη και τη δυνατότητα να πραγματοποιούνται εκπαιδευτικά προγράμματα από μουσειοπαιδαγωγούς στους χώρους του σχολείου, για να διευκολύνεται, έτσι, η εκπαιδευτική κοινότητα.

Η έρευνα στην ελληνική πραγματικότητα φαίνεται να δείχνει ότι τόσο η λειτουργία εκθέσεων διαδραστικού χαρακτήρα, που σχετίζονται με θέματα φυσικών επιστημών, όσο και η διεξαγωγή αντίστοιχων εκπαιδευτικών προγραμμάτων είναι αρκετά περιορισμένες σε σχέση με ανάλογες δραστηριότητες στο εξωτερικό. Τις περισσότερες φορές στη χώρα μας με τον όρο «εκπαιδευτικό πρόγραμμα» δεν νοείται η εξειδικευμένη εργαστηριακή πειραματική δράση, αλλά η ξενάγηση στον εκθεσιακό χώρο που συνοδεύεται από εκπαιδευτικά φυλλάδια. Παρ' όλα αυτά, αξιόλογα προγράμματα πραγματοποιούνται και στην Ελλάδα από συγκεκριμένους φορείς. Στον χώρο της περιβαλλοντικής κυρίως εκπαίδευσης πολύτιμο είναι το έργο του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας Γουλανδρή στην Αθήνα. Τόσο το Μουσείο Γουλανδρή όσο και ορισμένα τοπικά μουσεία φυσικής ιστορίας, όπως το Μουσειακό Συγκρότημα Υδροκίνησης Εφταπίτας και το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου, καθώς και αρκετές οργανώσεις και κέντρα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, όπως η Mom, το Γέναθλον, ο Αρκτούρος και η Ελληνική Εταιρεία, οργανώνουν προγράμματα για την προστασία του περιβάλλοντος, του ζωικού και φυτικού βασιλείου, καθώς και προγράμματα γεωλογικού και παλαιοντολογικού ενδιαφέροντος. Εκπαιδευτικά προγράμματα, που προσεγγίζουν τις βασικές αρχές γεωλογίας, ορυκτολογίας και μεταλλουργίας, οργανώνει και το Βιοτεχνικό-Βιομηχανικό Εκπαιδευτικό Μουσείο Λαυρίου. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες του Ναυτικού Μουσείου και του Ελληνικού Κέντρου Θαλασσίων Ερευνών που ευαισθητοποιούν τους νέους ως προς τη ναυτική μας κληρονομιά και το θαλάσσιο περιβάλλον.

Στον χώρο της Αστρονομίας σημαντικές είναι οι εκπαιδευτικές δράσεις του Εθνικού Αστεροσκοπείου Αθηνών και ορισμένων αστρονομικών ενώσεων, όπως η Εταιρεία Αστρονομίας και Διαστήματος Βόλου, η Ελληνική Αστρονομική Ένωση Αθηνών και η Αστρονομική Εταιρεία «Ωρίων» Πάτρας, ενώ πολύτιμη είναι η επί τριάντα συνεχή έτη παιδαγωγική δραστηριότητα του Πλανηταρίου του Ιδρύματος Ευγενίδου στην Αθή-

να, το οποίο τελευταίως έχει μετατραπεί σε υπερσύγχρονο ψηφιακό «space theater». Ψηφιακό πλανητάριο διαθέτει και το Κέντρο Διάδοσης των Επιστημών και Μουσείο Τεχνολογίας Θεσσαλονίκης «Noesis».

Αξιόλογη είναι η παιδαγωγική δράση της Εθνικής Εστίας Επιστημών στην Αθήνα και τη Χαλκίδα, που έχει ενεργοποιηθεί ως προς την οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων Μαθηματικών, Πληροφορικής και Φυσικής. Προγράμματα Φυσικής και Ιστορίας των Επιστημών οργανώνει και το Μουσείο Φυσικής Χίου, Τμήμα του Μουσείου Ιστορίας και Φυσικής που βρίσκεται στο 1ο Γυμνάσιο Χίου. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ειδικές ξεναγήσεις του Μουσείου Τηλεπικοινωνιών του ΟΤΕ και τα προγράμματα του Ανθρωπολογικού Μουσείου του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πολύ σημαντικές είναι επίσης και οι δραστηριότητες του Πολιτιστικού Ιδρύματος του Ομίλου Πειραιώς, που όχι μόνον ίδρυσε το υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης στη Δημητσάνα, το Μουσείο της Ελιάς και του ελληνικού λαδιού στη Σπάρτη και το Μουσείο Μετάξης στο Σουφλί, αλλά κατάφερε, με τις πετυχημένες μουσειοσκευές, να προωθήσει την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων μέσα στη σχολική τάξη.

Τέλος, το Παιδικό Μουσείο προσπαθεί να καλύψει το κενό ως προς την οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων με στοιχεία από τις φυσικές επιστήμες για παιδιά Νηπιαγωγείου και Δημοτικού, χωρίς ωστόσο να είναι μουσείο προσανατολισμένο στον χώρο της επιστήμης. Μορφωτικά προγράμματα, στα οποία συνδυάζονται η ιστορία και η τέχνη με στοιχεία από τον χώρο των Μαθηματικών και της Φυσικής, έχουν οργανώσει το Μουσείο Ηρακλειδών και το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού στην Αθήνα, καθώς και το Παράρτημα της Εθνικής Πινακοθήκης στη Σπάρτη.

Παρά τις αξιόλογες δράσεις ορισμένων φορέων στη χώρα μας, όπως οι προαναφερόμενοι, θεωρούμε ότι είναι απαραίτητη η περαιτέρω ενδυνάμωση του έργου της εκπαιδευτικής κοινότητας από τους επιστημονικούς μουσειακούς φορείς. Κάτι τέτοιο μπορεί να επιτευχθεί με την ένταξη στις δραστηριότητες των ελληνικών επιστημονικών μουσείων μεγαλύτερου αριθμού εκπαιδευτικών προγραμμάτων, που θα καλύπτουν ευρύτερο φάσμα θεμάτων ως προς τις φυσικές επιστήμες. Ευελπιστούμε ότι τα επιστημονικά μουσεία του τόπου μας θα συνεχίσουν να συμβάλλουν, στο μέτρο των δυνατοτήτων τους, στην ανάπτυξη καινοτόμων παιδαγωγικών δραστηριοτήτων.

Η προσέγγιση παιδικού και νεανικού κοινού από το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης

Μ. Παπασωτηρίου - Μ. Τσέκου
Επιμελήτριες Εκπαίδευσης, ΕΜΣΤ

Το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (ΕΜΣΤ) είναι ΝΠΙΔ εποπτευόμενο και επιδοτούμενο από το Υπουργείο Πολιτισμού. Το Μουσείο ξεκίνησε τη δραστηριότητά του το 2000 και αποτελεί το μοναδικό κρατικό μουσείο στην Αθήνα με αντικείμενο τη σύγχρονη τέχνη. Το ΕΜΣΤ λειτούργησε σε προσωρινά διαμορφωμένο χώρο στο ισόγειο του πρώην εργοστασίου ζυθοποιίας Φιξ έως το 2003. Τότε μεταφέρθηκαν οι υπηρεσίες του σε κοντινό κτήριο και άρχισαν να φιλοξενούνται οι εκθέσεις του στους νέους εκθεσιακούς χώρους του Μεγάλου Μουσικής Αθηνών, προκειμένου να ξεκινήσουν οι εργασίες μετασκευής ολόκληρου του κτηρίου Φιξ, το οποίο θα αποτελέσει, μετά την ολοκλήρωσή του το 2008, τη μόνιμη στέγη του ΕΜΣΤ.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα του ΕΜΣΤ

Το Γραφείο Εκπαίδευσης του ΕΜΣΤ μεριμνά και ασκεί την εκπαιδευτική δραστηριότητα του μουσείου με στόχο την ανακάλυψη, εξοικείωση και κριτική πρόσληψη της σύγχρονης τέχνης από το κοινό, μέσα από τις εκθέσεις των μόνιμων συλλογών, τις περιοδι-

κές εκθέσεις και την παραγωγή συνοδευτικού έντυπου και οπτικοακουστικού υλικού, σύμφωνα με την εκπαιδευτική πολιτική και τους ιδρυτικούς σκοπούς του μουσείου.

Ο σχεδιασμός ενός εκπαιδευτικού προγράμματος και η διαμόρφωση των εκπαιδευτικών στρατηγικών και των εργαλείων του βασίζεται στην αρχή ότι η παιδευτική πράξη στο μουσείο συντελείται μέσω της αισθητικής εμπειρίας που προσφέρουν τα έργα τέχνης. Το ΕΜΣΤ προσφέρει νέες αισθητικές εμπειρίες που κινητοποιούν εξίσου τις ψυχικές και νοητικές δυνάμεις των παιδιών και ενθαρρύνουν την ενεργητική συμμετοχή τους. Η νέα καλλιτεχνική αυτή αντίληψη ωθεί το ΕΜΣΤ σε μια διαρκή επανεξέταση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και συνεχή ανανέωση των εκπαιδευτικών εργαλείων και προσεγγίσεων.

Στόχος των προγραμμάτων του ΕΜΣΤ δεν είναι η σχολαστική παροχή παραπληρωματικών πληροφοριών αλλά η παροχή ερεθισμάτων για την ερμηνευτική προσέγγιση των έργων τέχνης, η συμμετοχή των μαθητών, ο διάλογος, η άσκηση της καλλιτεχνικής δραστηριότητας, το παιχνίδι, η επαφή με νέα τεχνολογικά μέσα. Στόχος του μουσείου είναι επίσης η επαφή με τους εκπαιδευτικούς και η ανταλλαγή απόψεων για την αρτιότερη οργάνωση των προγραμμάτων του.

Η σειρά των καθημερινών προγραμμάτων «Βλέπω και παίζω» για μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης περιλαμβάνει περιήγηση στην έκθεση και εικαστικό εργαστήρι. Οι ξεναγήσεις, στο σύνολό τους, ενθαρρύνουν τον διάλογο, την κριτική σκέψη και την έκφραση των απόψεων των μαθητών. Τα έργα είναι ανοιχτά σε ερμηνεί-

ες και σε πολλαπλές αναγνώσεις. Ανιχνεύουν βασικές τάσεις της ελληνικής και διεθνούς σύγχρονης τέχνης και διαπραγματεύονται επίκαιρα θέματα, για τα οποία τα παιδιά εκφράζουν γνώμη, συμφωνούν, διαφωνούν, προβληματίζονται, απορρίπτουν, θαυμάζουν. Τα εργαστήρια –προς το παρόν μόνο για παιδιά του Δημοτικού– είναι αφορμή για εμπέδωση όσων είδαν, για δημιουργική έκφραση, χαλάρωση και παιχνίδι. Με την ολοκλήρωση του προγράμματος κάθε μαθητής παίρνει ένα ειδικά σχεδιασμένο φυλλάδιο, το οποίο μπορεί να επεξεργαστεί μόνος του ή με την υπόλοιπη ομάδα στο μάθημα των εικαστικών. Το φυλλάδιο περιλαμβάνει μικρά επεξηγηματικά κείμενα, φωτογραφίες έργων, ερωτήσεις προς συζήτηση και χώρο για ζωγραφική ή διατύπωση απόψεων.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι τα παιδιά δεν είναι εξοικειωμένα με τη σύγχρονη τέχνη, γεγονός που οφείλεται σε πολλούς παράγοντες. Η απουσία Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης για πολλά χρόνια από την πρωτεύουσα, η όχι αδικαιολόγητη εμμονή στην τέχνη περασμένων αιώνων, η περιορισμένη κατάρτιση των φοιτητών ως προς τη σύγχρονη τέχνη σε αρκετά πανεπιστημιακά τμήματα και η ελλιπέστατη εξοικείωση των εκπαιδευτικών με τις βασικές τάσεις της σύγχρονης τέχνης είναι ίσως μερικοί από αυτούς τους παράγοντες. Συνεπώς, ζητάμε από τα παιδιά, στη δίωρη επίσκεψή τους στο μουσείο, όχι μόνο να αντιληφθούν έννοιες γύρω από τη σύγχρονη τέχνη, αλλά να εξοικειωθούν και με τα μέσα της, τα οποία πολλές φορές είναι νέα και για μας. Τα προγράμματα του ΕΜΣΤ δίνουν τα «κλειδιά» για την κατανόηση των έργων, αν και πολλές φορές υπάρχει η αίσθηση ότι μπαίνουμε κατευθείαν στα βαθιά. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, το μουσείο καλείται να προσεγγίσει το παιδικό και νεανικό κοινό με τρόπους και μέσα που θα κεντρίσουν το ενδιαφέρον τους και θα μηδενίσουν την απόσταση ανάμεσα σ' αυτά και σε ένα έργο βιντεοτέχνης ή ένα έργο σε σύστημα εικονικής πραγματικότητας.

Δραστηριότητες ειδικού τύπου με στόχο την προσέγγιση παιδικού κοινού

Το πρόγραμμα «Οι μικροί φέρνουν τους μεγάλους στο Μουσείο» είναι ειδικά σχεδιασμένο για παιδιά και γονείς. Το σκεπτικό είναι ότι το παιδί ζητάει από τον γονέα να το συνοδεύσει στο μουσείο για να συμμετάσχουν από κοινού στη συγκεκριμένη δραστηριότητα. Το πρόγραμμα συνήθως περιλαμβάνει περιήγηση σε επιλεγμένα έργα της έκθεσης, διάλογο με τους μικρούς επισκέπτες, αλλά και τους συνοδούς τους, και συμμετοχή στο εργαστήριο. Μέχρι σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί προγράμματα για τις περισσότερες εκθέσεις του μουσείου με την ευκαιρία του εορτασμού της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων, της Παγκόσμιας Ημέρας Οικογένειας, της Άνοιξης των Μουσείων, κλπ.

Το πρόγραμμα «Γνώρισε τον καλλιτέχνη» οργανώθηκε στο πλαίσιο της έκθεσης «Τα χρόνια της αμφισβήτησης – Η τέχνη του '70

στην Ελλάδα». Η ιδέα ήταν να γνωρίσουν τα παιδιά καλλιτέχνες της έκθεσης και να συζητήσουν μαζί τους τόσο για τα έργα που παρουσιάζονται στην έκθεση όσο και για τη δουλειά τους γενικότερα. Τα παιδιά συνάντησαν τη Ρένα Παπασπύρου και τον Κώστα Τσόκλη, με τους οποίους συζήτησαν όχι μόνο για τα έργα τους, αλλά και για τις σκέψεις, τις ιδέες και τα μελλοντικά τους σχέδια. Στο τέλος, και οι δύο καλλιτέχνες κάλεσαν τα παιδιά να δημιουργήσουν έργα εμπνευσμένα από όσα είδαν και άκουσαν.

Ειδικό εργαστήριο

Το Μουσείο παρουσίασε τον Σεπτέμβριο του 2006 την έκθεση «Βιντεογραφίες – Οι πρώτες δεκαετίες, από τη συλλογή του ΕΜΣΤ» με κλασικά έργα βιντεοτέχνης ξένων καλλιτεχνών. Παρά την έγκαιρη ενημέρωση των αρμόδιων υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας και την άμεση κινητοποίησή τους, κανένα δημοτικό σχολείο δεν εκδήλωσε ενδιαφέρον για να επισκεφθεί την έκθεση. Με αυτό το δεδομένο, σχεδιάστηκε ένα ειδικό εργαστήριο βίντεο, που στόχο είχε την εξοικείωση των παιδιών με το βίντεο ως μέσο και τη βιντεοτέχνη ως μορφή τέχνης. Το εργαστήριο θα φιλοξενούσε αναγκαστικά περιορισμένο αριθμό παιδιών, θα αποτελούσε όμως την αρχή ενός πιλοτικού προγράμματος που θα μπορούσε να αναπτυχθεί στο μέλλον. Έτσι, οργανώθηκαν τρία εργαστήρια για παιδιά Δημοτικού, με τίτλο «Βλέποντας τα πράγματα από κοντά». Συμμετείχαν συνολικά 40 παιδιά 8-12 ετών, τα οποία είδαν την έκθεση, εξοικειώθηκαν με τη χρήση της βιντεοκάμερας και τη βασική ορολογία της –κάδρα, πλάνα, λήψη, ζουμάριασμα, μοντάζ, κλπ.–, διάλεξαν και τράβηξαν τα δικά τους πλάνα με άξονα τέσσερις λέξεις: χρώμα, υφή, σχήμα, λεπτομέρεια. Με αυτόν τον τρόπο κατόρθωσαν να εστιάσουν σε λεπτομέρειες και να δουν τα πράγματα από κοντά κατανοώντας βασικές λειτουργίες της βιντεοκάμερας. Το αποτέλεσμα της δουλειάς των παιδιών εγγράφηκε σε DVD και στάλθηκε από ένα αντίτυπο σε κάθε παιδί.

Στο κύριο μέλημα του ΕΜΣΤ για δημιουργία και καλλιέργεια ενός όσον το δυνατόν ευρύτερου κοινού εντάσσονται και τα εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται σε σχολικές ομάδες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα προγράμματα αυτά, όπως και όλες οι δραστηριότητες του Γραφείου Εκπαίδευσης, εκπονούνται με βάση σύγχρονες θεωρητικές μεθόδους, οι οποίες ενθαρρύνουν τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις από την πλευρά των μαθητών, χωρίς να εμμένουν στη σχολαστική παροχή παραπληρωματικών πληροφοριών. Απώτερος στόχος τους είναι να γίνει η επίσκεψη στο Μουσείο μια ευχάριστη και δημιουργική εμπειρία και όχι άλλη μια «βαρετή» σχολική δραστηριότητα.

Η εκάστοτε έκθεση λοιπόν και τα έργα που περιλαμβάνει αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία χτίζεται ο διάλογος με τους μαθητές, έτσι ώστε να γνωρίσουν τους τρόπους έκφρασης και τα νέα μέσα που μεταχειρίζονται σήμερα οι καλλιτέχνες και, γενικότερα, να ανακαλύψουν τη σύγχρονη τέχνη.

Αξιοποιούμε τα πλεονεκτήματα που έχει η επίσκεψη στο Μουσείο για την καλλιέργεια της καλλιτεχνικής ευαισθησίας, αλλά και για την εξοικείωση με έννοιες και θέματα αισθητικής και ιστορίας της τέχνης. Η αποσύνδεση της επίσκεψης από τη βαθμολογία της σχολικής επίδοσης και ο ομαδικός χαρακτήρας της δραστηριότητας συμβάλλουν στη συμμετοχή και την έκφραση προσωπικών συναισθημάτων και σκέψεων, κάτι που επιδιώκουμε. Έτσι, με τις ερωτήσεις-ερεθίσματα που έχουμε από πριν σχεδιάσει και που απευθύνουμε στην ομάδα, τα παιδιά, αντί να παίρνουν έτοιμες απαντήσεις, ανακαλύπτουν από μόνα τους ερμηνευτικές προσεγγίσεις.

Ένας από τους στόχους του προγράμματος είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι ένα έργο τέχνης είναι ανοιχτό σε ποικίλες αναγνώσεις. Το γεγονός ότι στο μουσείο μας παρουσιάζουμε έργα σύγχρονης τέχνης αποτελεί μια ιδιαιτερότητα σε σχέση με το αντικείμενο άλλων μουσείων με τα οποία τα παιδιά είναι συνήθως περισσότερο εξοικειωμένα. Η σύγχρονη τέχνη, όπως είναι γνωστό, δημιουργεί συχνά αρνητικές αντιδράσεις από το κοινό όλων των ηλικιών. Και δεν είναι λίγες οι φορές που οι έφηβοι αντιδρούν με τα γνωστά ερωτήματα-ενστάσεις: Μα είναι αυτό τέχνη; Είναι αυτά έργα τέχνης; Αυτά τα κάνω και εγώ.

Από τη μέχρι τώρα εμπειρία μας η δυσπιστία αυτή εκλείπει μέχρι το τέλος του προγράμματος. Κι αυτό, γιατί μέσω της συζήτησης που γίνεται με την ομάδα ανακαλούνται γνώσεις και εμπειρίες που έχουν ήδη οι έφηβοι, αξιοποιούνται τα ενδιαφέροντά τους και γενικά διαπιστώνουν ότι η τέχνη τους αφορά, ότι τα έργα μιλούν με έναν «άλλο» τρόπο για θέματα που απασχολούν και τους ίδιους, ανοίγοντας έτσι νέους τρόπους όρασης του κόσμου γύρω τους. Το έντυπο που σχεδιάζουμε για κάθε έκθεση, και που στο τέλος

του προγράμματος παίρνει μαζί του κάθε μαθητής, μπορεί είτε να αξιοποιηθεί από τον καθηγητή και να συνδεθεί με τη σχολική ύλη, είτε να λειτουργήσει ως ερέθισμα για προβληματισμούς από την πλευρά των μαθητών.

Οι εκπαιδευτικές δράσεις του ΕΜΣΤ εμπλουτίζονται και από τις παράλληλες εκδηλώσεις που οργανώνονται κατά τη διάρκεια των εκθέσεων, οι οποίες συμβάλλουν στην ευρύτερη και αμεσότερη κατανόηση της σύγχρονης τέχνης. Στο πλαίσιο αυτών των εκδηλώσεων το κοινό έχει την ευκαιρία να συναντήσει και να ακούσει τους ίδιους τους καλλιτέχνες να μιλούν για το έργο τους, ή να παρακολουθηθεί διαλέξεις και διεπιστημονικές αναγνώσεις των έργων τέχνης από ομιλητές διαφόρων ειδικοτήτων. Μεγάλο μέρος του κοινού που παρακολουθεί τις εκδηλώσεις αυτές είναι νεαρής ηλικίας: φοιτητές, σπουδαστές, νέοι καλλιτέχνες, κλπ.

Συχνά μάλιστα το κοινό εμπλέκεται ενεργά στις εκδηλώσεις αυτές, με ερωτήσεις ή παρεμβάσεις που γίνονται στο τέλος της εκδήλωσης. Για παράδειγμα, στο πλαίσιο της έκθεσης «Βιντεογραφίες - Οι πρώτες δεκαετίες» οργανώθηκαν επτά εκδηλώσεις με τίτλο «Βιντεοαναγνώσεις». Η σειρά αυτή σχεδιάστηκε ως ένα ανοιχτό δι-ακαλλιτεχνικό εργαστήριο ανάγνωσης, διαλόγου και ανταλλαγής απόψεων μεταξύ φοιτητών και καθηγητών της ΑΣΚΤ, ιστορικών και θεωρητικών της τέχνης, καλλιτεχνών, κοινωνιολόγων, γλωσσολόγων, σκηνοθετών, μουσικών, ποιητών, αρχιτεκτόνων, οι οποίοι προσέγγισαν τις ενότητες και τα έργα της έκθεσης με τον δικό τους τρόπο. Στόχος των «Βιντεοαναγνώσεων» ήταν η ανίχνευση σχέσεων με άλλα έργα τέχνης, ή με θεωρητικά, λογοτεχνικά και επιστημονικά κείμενα, καθώς και με εικόνες, ήχους και μουσική.

ICOM • ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

Αγ. Ασωμάτων 15, 105 53 Αθήνα
(T) 210 3239 414 • (F) 210 3239 414

e-mail: icom@otenet.gr

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αγγελική Κόκκου

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ/ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Ερμής Κασάπης

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΓΡΑΦΕΙΩΝ

Τα Γραφεία του Ελληνικού Τμήματος του ICOM είναι ανοικτά για το κοινό κάθε Τετάρτη απόγευμα, 17.00 – 21.00. Ωστόσο, για επείγουσες και ειδικές περιπτώσεις, μπορεί να καθοριστεί κάποια άλλη συνάντηση μετά από συνεννόηση.

Τα μέλη του ICOM που κατοικούν στον Νομό Αττικής παρακαλούνται θερμά για διευκόλυνση της Γραμματείας, να καταβάλλουν τη συνδρομή τους στα Γραφεία του ICOM, Αγ. Ασωμάτων 15, στο Θησείο (Τετάρτη απόγευμα 17.00-21.00). Τα μέλη που κατοικούν εκτός Νομού Αττικής μπορούν να καταβάλλουν τη συνδρομή τους με ταχυδρομική επιταγή, με τα στοιχεία:

ICOM – Ελληνικό Τμήμα
Αγ. Ασωμάτων 15, 105 53 Αθήνα